

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Bölcsészettudományi Kar

Szociológiai Intézet

Szociológia BA

ÚJ VALLÁSI MOZGALMAK ÉS TÖRTÉNELMI EGYHÁZAK ÖSSZEHAISONLÍTÁSA VALLÁSI DIMENZIÓK MENTÉN

Témavezető neve:

Dr. Rosta Gergely

Egyetemi docens

TDK dolgozat készítője:

Nagy Krisztián Alex

Szociológia BA

Budapest

2023

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés.....	3
1. Elméleti háttér.....	4
1.1. Vallási közösségek tipológiája és jellemzői.....	4
1.1.1. Tipológiák a vallási közösségekben.....	5
1.1.2. Alternatív tipologizálási lehetőségek.....	8
1.1.3. Új vallási mozgalmak.....	10
1.2. A legnagyobb vallási közösségek Magyarországon.....	12
1.2.1. Történelmi egyházak áttekintése.....	12
1.2.2. Új vallási mozgalmak áttekintése.....	13
1.3. Országos tendenciák bemutatása.....	16
1.3.1. Vallás és demográfia.....	16
1.3.2. Vallásossági trendek bemutatása.....	18
2. Kutatási eredmények.....	21
2.1. Módszertani ismertető.....	21
2.1.1. Kutatás felvétele.....	21
2.1.2. Kutatási kérdések.....	21
2.2. Demográfiai adatok elemzése.....	22
2.3. Vallásossággal kapcsolatos adatok elemzése.....	24
2.3.1. Intézményes és egyéni vallásgyakorlás.....	24
2.3.2. Vallási ismeretek.....	27
2.3.3. Hit.....	29
2.3.4. Élmény.....	32
2.3.5. Egyházakkal, tanításokkal való azonosulás.....	33
2.3.6. Következmény.....	36
Konklúzió.....	38
Bibliográfia.....	41
Mellékletek.....	43

Bevezetés

Vizsgálódásom homlokterébe egyes keresztény gyökerű vallási közösségek bemutatása és összehasonlítása került, melyek elméleti kérdéseit taglalva beláthatjuk, hogy több tipológiai dimenziót vizsgálva érthetjük meg ezen közösségek társadalomban betöltött szerepét, funkcióját, keletkezésük hátterét, valamint azt, hogy milyen szempont–rendszerek alapján választják meg a tagok, hogy ilyen közösségek tagjaivá váljanak.

A vallási pluralizmusnak köszönhetően a vallási csoportok azért versengenek, hogy érték- és normateremtő szerephez jussanak, azonban e fogalom magába foglalja a sokféleségen túl a békés együttélést, valamint a sokszínűségből adódó morális pánikot is (Nagy; 2011). Ennek folyamánya, hogy a közösségek a tagok létszámán és elköteleződésén keresztül meghatározó szereplőivé és alakítójává szeretnének válni a társadalomnak.

Ugyanakkor a vallási pluralizmus magával hozott „új vallási mozgalmakat” is (Mikonya; 2014), amiknek a száma egészen a ’60-70-es évektől napjainkig folyamatosan növekedtek (Bakó; 2008). Hazánkban a legismertebb ilyen új vallási mozgalmak között említhetjük a Jehova Tanúit, a Hit Gyülekezetét, a Szcientológiát, a Pünkösdi és Baptista Egyházat, valamint a Krisna-tudatú entitásokat¹ is. Jelen tanulmányban azonban csak a keresztény gyökerű új vallási mozgalmakra fogok részletesen kitérni (Jehova Tanúi, Hit Gyülekezete, pünkösdi, Baptista), mivel ezek a közösségek szolgálnak összehasonlítási alapul a Magyarországon nagy „történelmi egyháznak” tekinthető Római Katolikus, Református és Evangélikus Egyházakkal.

Kutatásom relevanciája abban mutatkozik meg, hogy e kisközösségek tagjait vallásossági dimenziók mentén vizsgálva megismerhetjük a csoportok közösségalkító erejét. A történelmi egyházakkal történő összehasonlítás tükrében választ kaphatunk arra is, hogy mennyire tekinthetjük „vallásosabbnak” vagy „vallástalanabbnak” ezeket a mozgalmakat, mennyire jellemző rájuk a pluralizáció és mennyire azonosulnak saját vagy más egyházak tanításaival. Ahhoz, hogy ezekre a kérdésekre választ kapjunk, a Századvég Alapítvány által 2017-ben végzett nagy mintás, 53 061 esetet tartalmazó adatbázisa szolgál segítségül.

¹ Török Péter alkalmazza ezt a kifejezést, mivel véleménye szerint a magyar szóhasználatban a közösség, a csoport, a felekezet, vagy mozgalom szavak már foglaltak, míg az entitás kevésbé tekinthető érték terheltnak. (Török; 2008)

1. Elméleti háttér

Ebben a fejezetben a hazánkban jelenleg legnagyobb vallási közösségek meghatározására fektetjük a hangsúlyt, amelyeket két csoportba soroltunk: történelmi egyházak és új vallási mozgalmak. Tipologizálási alternatívák segítségével bemutatjuk, hogy mennyire sokszínű közösségekből is tevődik össze a magyar társadalom, reflektálva ezen közösségek megalakulására.

Fontos tényezőként merül fel az is, hogy milyen hazai tendenciákat figyelhetünk meg a különféle vallási dimenziókkal – felekezethez való tartozás, templomba járási aktivitás, imádkozás, valamiben való hit – kapcsolatban, ugyanis ezek függvényében tudjuk elhelyezni a szakirodalom és a később feltárni készülő kutatás eredményeit.

1.1. Vallási közösségek tipológiája és jellemzői

Elsőként a különböző vallási közösségek tipológiájára és jellemzőire térünk ki, górcső alá véve, milyen tipologizálási kritériumokat különböztethetünk meg a vallási közösségek esetében, milyen tényezők mentén alakulnak a besorolási narratívák. Kitérünk az entitások kialakulására, amellyel szorosan összefügg az is, hogy kik lesznek a tagjaik és milyen közös jellemvonásokat vélhetünk felfedezni.

Nulladik pontként megemlítendő, hogy komoly problémát jelent a fogalmi rendszerünk meghatározottsága a vallási közösségek és a hozzájuk fűződő jelenségek esetében, ennek köszönhetően a terminológiák egybevetése is nehézkessé válik (Földvári – Rosta; 1997).

A nyelvhasználat és emellett a különböző definíció-szerű meghatározás is többszörösen visszaszorítja, valamint vitatottá teszi² a tudományos értelmezési kereteket az egyházi diskurzusok által meghatározott terminus technikusok sokasága miatt. Ebből kifolyólag felmerül új terminológiák megteremtése, valamint az eddigiek felülvizsgálata, hogy a kutatásokban használt módszerek reflexívvé váljanak. Vagyis olyan fogalmak, mint a vallás, vallásgyakorlat és hit, az individualizált vallásosság jelentéstartam függvényeképpen mérhetővé tehetők. (Lőrinczi; 2011)

Ezek alapján beláthatjuk, hogy olyan terminológiák, modellek, tipológiák szület(het)nek, amik alkalmasak arra, hogy a vallásosság összetettségét részben/egészben mutassák be (Földvári – Rosta; 1997).

² Attól a tényről sem szabad eltekintenünk, hogy mind a vallástudományt, mind vallástörténetet, mind pedig a vallásszociológia és vallásantropológia szókincsét is alapjaiban határozzák meg (Lőrinczi; 2011).

1.1.1. Tipológiák a vallási közösségekben

Az új csoportokat az addigi egyházi intézményektől való kívülállóságuk miatt rendszerszinten bélyegezték deviánsnak vagy üldözendőnek ítélték (ilyen volt például az 1054-es egyházszakadás, vagy az 1517-es reformáció utáni közösségek létrejötte) a történelem során. A vallási entitások társadalmi értéket meghatározó szerepe a vallási pluralizmusnak köszönhetően átalakult. (Nagy; 2011)

Ennek és az ebből adódó sokszínűségnek köszönhető, hogy a szociológia tudománya több tipológiával próbálja feltárni a vallási közösségeket (Nagy; 2011). Ugyanakkor e tipológiák megalkotása több akadályba ütközhet, mint például a tipologizálással együtt járó önkényesség és sokféleség; az NRM-mozgalmakat³ hol a tipologizáláson belül, hol pedig kívül helyezik el a kutatók; a történelmi egyházak megkülönböztetése a többitől; valamint az is, hogy néhány történelmi egyháznál, egyházi vezetőnél a közvélemény jobban ismer új vallási mozgalmakat a szocialista országok egyházpolitikájának folyamánya miatt (Török; 2008).

Azonban Európában az 1970-es évektől folyamatosan feltűnő – leginkább ázsiai és afrikai – mozgalmak gyökereikből adódóan más, vagy egyáltalán nem létező vallási alapot képező képpel rendelkeztek, így ez is csoportosítási alapot képzett a kutatók körében (Mikonya; 2014).

1.1.1.1. *Kétdimenziós tipológia elmélet*

Első körben Weber társadalomtudományi kérdésfeltevéséből indulunk ki – akit a vallásszociológia egyik klasszikusának tekintünk Troeltsch és Durkheim mellett –, aki arra kereste a választ, hogy mivel magyarázható az aszketikus protestantizmus kiemelkedő hatása az európai társadalomfejlődésre és ez hogyan függ össze a kapitalizmus racionalitásával (Máté-Tóth; 2007). Homogén társadalomképből indul ki, amelynek függvényeképpen „a” társadalom került szembe „az” egyházzal és „a” szektákkal (Máté-Tóth, Török, Nagy; 2008:29). Weber (1963) szerint a szekták csak olyan tagokat fogadnak be, akik vallási szempontból kvalifikáltak, képzetnek tekinthetők, emellett a tagokra jellemző a vallási „virtuóizálás”, ami magába foglalja a tökéletességre való törekvést és nem elégszik meg a „normális” szintű vallásossággal az üdvösség elérése érdekében (Török; 2008). Emellett kiemeli, hogy ezek az entitások egyházakká fejlődnek a generációs változások következményeképpen (Lőrinczi; 2011).

Weber kortársa Troeltsch (1960) azonban a társadalmi kapcsolat szerint három szervezeti egységet különböztetett meg: az egyház – szekta kettős mellett a miszticizmust emeli ki, amely

³ New Religious Movements- magyarul: Új Vallási Mozgalmak, későbbi fejezet részletesen taglalja, milyen közösségeket is sorolunk ide.

szorosan nem különül el egyiktől sem, mivel szerintem mind a kettőben jelen van. Weberrel ellentétben teológiai kérdést igyekezett megválaszolni, ehhez két jelentős ponton tért el jó barátja feltevésétől: magatartási típusokat fogalmazott meg szervezeti típusokkal szemben, valamint kidolgozta a beilleszkedés (accomodation) és kompromisszum (compromise) fogalmát (Máté-Tóth; 2007). Az egyház és a szekta közötti határvonalnak a konzervatív világképet, a status quo védelmét, valamint a szekularizált világhoz való alkalmazkodást emeli ki, mindezt az egyház javára. Ugyanakkor, míg az egyházakba beleszületnek a tagok, addig a szektába való belépés önkéntes. Troeltsch előrevetíti, hogy a modern társadalomban egyre inkább a radikális vallási individualizmus, vagyis az „*idealisztikus miszticizmus*” lesz a jellemző, amelyet azzal indokol, hogy a hívők közössége lényegét veszti és a spontán vallásos személyek közötti esetleges hasonlóságokra szorítkozik az individuumok viszonya. Ebben az esetben a tagokat nem érdeklik a dogmák, szentségek, etikai normák és vallási tekintélyek, valamint kiemeli, hogy a miszticizmus nem rendelkezik társadalomalakító hatással sem, mivel nem érdekelt az egyház megváltoztatásában. (Török; 2008)

Yinger (1970) is rámutat a generációs változások hatására a vallási közösségek alakulására illetően, ahol két fő csoportot különböztet meg: az első az ecclesia, amely gyakorlatilag a később is látható niebuhri denominációnak felel meg; a második pedig az established (beilleszkedett) szekta, ami a szekta azon átalakulását jelenti, ahol a másod- és harmadgenerációs tagság a döntő. Ugyanakkor tipológiájának homlokterébe a Római Katolikus Egyházat, mint egyetemes egyházat helyezi, mivel véleménye szerint ilyen igénnyel lép fel a társadalomban. (Török; 2008)

Az egyik legismertebb tipológia elmélet a kétdimenziós tipológia tábla, amely a weberi gondolkörben is felmerülő vallási közösségek társadalomhoz való viszonyát és legitimációs képét tárja fel. A társadalomhoz való viszonyuk egy sokdimenziós elgondolás, ami két fő kategóriába van rendezve a táblában: pozitív, illetve negatív viszonyrendszer. A vallási közösségek, entitások legitimációs képe alatt a megváltáshoz, a legfőbb szabaduláshoz és az üdvözüléshez kapcsolódó értékeket értjük. Ezen belül is két alcsoportot értelmezhetünk: az exkluzívát, vagyis amikor csak a közösségen belül nyerhető el az üdvözülés; és a pluralistát, amikor ugyan fontosnak tartja a közösséget, azonban csak az egyik útnak, mivel az üdvözülés más alternatívák segítségével is elérhető. Ezek alapján négy féle közösséget különböztethetünk meg: egyház, szekta, denomináció és kultusz. (Nagy; 2011)

1. Táblázat: Kétdimenziós tipológia tábla

Legitimációs kép	Viszony a társadalomhoz	
	Pozitív	Negatív
Exkluzív	egyház	szekta
Pluralista	denomináció	kultusz

Nagy Gábor Dániel (2011): *A vallási közösségek és a deviancia* című tanulmánya alapján szerkesztve

A 1. Táblát elemezve láthatjuk, hogy az egyház, mint közösség, pozitívan viszonyul a társadalomhoz, ugyanakkor exkluzívnak tekinthető, akárcsak a szekta – amely a köznapi értelemmel szemben egy mérési kritériumrendszer alapján meghatározott fogalom –, ahol azonban negatív viszony fűződik a társadalomhoz (Nagy; 2011). Ezek alapján láthatjuk, hogy az egyház és a szekta esetében kiemelt szerep irányul a közösségre, az üdvözülés csakis ezáltal érhető el. Utóbbira jó példa a hazai viszonyokat tekintve a Magyarországi Jehova Tanúi Egyház.

A pluralista legitimációs képpel rendelkező közösségek esetében nem csak a közösségen belüli út vezethet a megváltáshoz: pozitív viszonya a társadalomhoz ezek közül a denominációnak – ezekről az entitásokról Niebuhr (1957) úgy vélekedett, hogy a szekták későbbi generációi, amelyek képesek kompromisszumot kötni a társadalommal (Török; 2008) –, míg negatív pedig a kultusznak van. Előbbire jó példa lehet a Magyarországi Baptista Egyház, míg utóbbi nem feltétlenül intézményesített formában van jelen. Ugyanakkor a fentebb látható táblázathoz képest lényegesen bonyolultabb, hogy milyen viszonyrendszerben van jelen az adott entitás a társadalomban. (Nagy; 2011)

1.1.1.2. Kétdimenziós tipológia elmélet kritikája

A fentebb bemutatott kétdimenziós tipologizálási módszer kritikájának tekinthetjük, hogy túlságosan leegyszerűsíti a vallási közösségek, entitások társadalomhoz kapcsolódó viszonyát és működését a társadalmon belül. Erre reflektál Nagy Gábor Dániel „*A vallási közösségek és a deviancia*” című tanulmányában, ahol egy, az Andrew Greely (1997) által is javasolt⁴ alternatív tipologizálási modellhez hasonló lehetőséget kínál fel e közösségek vizsgálatára. Amellett érvel, hogy a vallási közösségeket társadalmi hozzájárulásai és a társadalomban végzett tevékenységeik által érdemes tipologizálni. Ezek a közösségek kulcsfontosságú szereppel bírhatnak a hajléktalanok, szenvedélybetegek és a rászorulóknak megsegítésében, mindaddig, míg ehhez nem társul belépési kényszer. A széles körű közösségi kiállás és fellépés

⁴ Szerinte az önkéntesség az egyik legfontosabb szerepe a vallási közösségeknek a társadalomban (Nagy; 2011).

a közösség értékeivel történő ismertséget eredményezhet, valamint példaként tudnak szolgálni egyéb csoportok számára is, amellet, hogy a tagok az elsajátított szociális készségeket a társadalomban is tudják hasznosítani. Ehhez szorosan kapcsolódik az intézmények fenntartása, mivel nagy számban tartanak fenn vallási közösségek szociális (idősek otthona, kórházak) és oktatási (bölcsőde, óvoda, általános iskola, gimnázium, egyetem) intézményeket, amelyek a társadalmi tőkét erősítik. (Nagy; 2011)

1.1.2. Alternatív tipologizálási lehetőségek

A következő fejezetben alternatív tipológiákra térünk ki, górcső alá véve négy megközelítési módot. Mielőtt részletesen kitérünk ezekre fontos tisztázni, hogy bizonyos közösségek történelmi megalakulásai az aktuális társadalmi rend problémáira reflektálnak, ilyenek például a szekták, melyekről Malcolm Hamilton (1998) úgy vélekedik, mint szakadár entitásokról, akiknek az elterjedése összekapcsolódott az osztályok közötti feszültséggel (míg a szekták az alacsonyabb osztályokat, addig az egyház a közép és uralkodó rétegeket képviselte), ugyanakkor ez a megállapítás mára érvényét veszítette (Lőrinczi; 2011). Területi behatároltságuk esetében régióként, sőt országonként eltérhet, hogy miként tekintünk az adott közösségre (Török; 2008), így az is elmondható az adott vallási közösségről, hogy meghatározó a földrajzi és kulturális beágyazottsága és az ebből adódó megítélése és támogatottsága.

Az első megközelítési módunk a feltűnések alapmotivációjának vizsgálata, amelyet Wilson nevéhez köthetünk. Belső indíttatások alapján ekképpen rendszerezte ezeket a közösségeket (Mikonya; 2014):

- belső megtérésre helyezik a hangsúlyt (példa: pünkösdiek);
- forradalmi szekták, akik szerint a világot közvetlen isteni erő formálja át (példa: Jehova Tanúi);
- a romlott társadalommal szemben befelé forduló közösségek (példa: amishok, Krisna-tudatúak);
- manipulátor szekták (példa: szcientológia);
- csodatevő szekták (példa: antoinisták);
- tudat önkéntes megújítására törekvők (példa: kvékerek);
- utópista vallások, akik a társadalmi megújulást vallási princípiumok alapján képzelik el (példa: Ember Barátai Csoport).

Popper Péter ezzel ellentétben abból indul ki, hogy a tudomány megüresedett mítoszát nem tudták betölteni a történelmi egyházak, így szükségessé vált a tagok számára alternatív közösségi erő, amelyeket az alábbiak szerint csoportosított:

- ókori keresztény közösséghez, a kezdetekhez visszanyúlók (példa: karizmatikus keresztények, Jehova Tanúi);
- modern kor szellemiségéhez alkalmazkodók (példa: Szciantológia, Hit Gyülekezete);
- nyugati és keleti vallások szintézise (antropozófia, teozófia);
- megtérés a Távol-Keleti vallásokhoz (példa: Krisna-tudatúak, különböző jógaiskolák, transzcendentális meditáció);
- ősmagyar vallás egyesítése a kereszténységgel (példa: városi sámánizmus, táltos kultusz);
- zsidóság és kereszténység egyesítése (példa: Messiásváró zsidók). (Popper; 2001:143-144)

Vernette a klasszikus leíró tipológia alapján különböztette meg a közösségeket:

- ébredési mozgalmakat (példa: kvékerek, pünkösdiek);
- gyógyító csoportok (példa: Keresztény Tudomány);
- ezredévhitőket (példa: Jehova Tanúi, Isten Gyermekei);
- szinkretista csoportokat (példa: kaodaizmus);
- gnosztikusokat (példa: szciantológia);
- keleti vallásokat (példa: Krisna-tudatúak). (Vernette, 2003:14-15)

Míg az utolsó tipologizálási alapunk Singer nevéhez köthető, aki szerint minden gondolkodási forma eltorzulhat a szektává változás irányába, olyan témák köré épülve, mint a vallás, politika, pszichológia, képességfejlesztő technikák stb. (Bohn, 2007:172). Ennek függvényeképpen 10 szekta fajtát különböztetett meg (Mikonya; 2014):

- új vallási csoportok;
- hinduizmusra, keleti vallásokra hajazó csoportok;
- okkultista csoportok;
- spirituális tartalmú csoportok;
- Zen-re, kínai-japán filozófiára és misztikára épülő csoportok;
- rasszista csoportok;
- ufóra, űrlényekre alapozó csoportok;
- pszichológiai, pszichoterápiás csoportok;
- politikai csoportosulások;
- képességfejlesztő és életmódváltoztató csoportok.

A fentebb felsorolt négy tipologizálási módszert összevetve is látható, hogy nehezen megragadható ezen entitások elhelyezése (Szarka; 2014), a kutatók komoly kihívásokba ütköznek e modellek megalkotásakor.

Esetünkben Singer tipologizálása tekinthető a legátfogóbbnak, mivel csoportjai amellett, hogy reflektálnak a kiinduló problémákra, belátja azt is, hogy nem kifejezetten „klasszikus” vallási csoportokról beszélhetünk a szekták fogalmi rendszere alatt. Ugyanakkor kritikával kell illetnünk amiatt, hogy a széles skálájú megkülönböztetés sokszor a célja ellenkezőjét éri el és értelmetlenné válnak a hol kisebb, hol nagyobb átfedések következményeképpen. Erre az egyik jó példa a Krisna-tudatú közösség lehet, amelyet új vallási mozgalomnak tekintünk és hinduizmusra, keleti vallásokra hajazó csoport is egyben.

1.1.3. Új vallási mozgalmak

Az új vallási mozgalmak esetében több definícióról is beszélhetünk, azonban jelen dolgozatban alapul Beckford (1985) eléggé tág értelmezését vesszük, amely szerint „az emberi és anyagi erőforrásokat vallási természetű új eszmék és érzékenységek céljából mobilizáló szervezett erőfeszítés, mely szándékolt, kollektív és történetileg különleges.” (Molnár; 1998)

Rixer Ádám (2021) négy fő okot különböztet meg az új vallási közösségek létrejötte esetében. Elsőként a már meglévő csoportokból történő kiválást különbözteti meg, amelynek okai lehetnek teológiai, vagy éppenséggel gyakorlati (egyházeleti, egyházszervezési stb.) viták, amelyek eredményezhetik ezt a folyamatot. Emellett Rixer kiemeli, hogy habár nem gyakori, de a fő okok között említhető az is, hogy egy vallási csoportosulás úgy jöjjön létre, hogy egyetlen tagjának sincs vallási előélete, hanem az elmagányosodás érzete ellen történik a csoportosulás. Markáns szerepet vállalhat azonban az állami fellépés, mint külső nyomás, aminek következtében a szervezet jellege, tevékenysége teljesen vagy részben átalakulhat. A korábbiak mellett lehetnek ugyanakkor egészen speciális, vegyes okok (mint például etnikai okok), amelyek kihatnak egy vallási csoportosulás életére.

Kamarás István a „*Kis magyar religriográfia*” című könyvében Barker (1995) alapján – aki nem csak a hagyományos vallásoktól, de a hagyományos szektáktól is megkülönbözteti az NRM-mozgalmakat – hét tényező mentén állapítja meg ezen közösségek ideáltípusait: 1) kis méret, személyes kapcsolat; 2) az össztársadalmi átlagostól eltérő összetételű tagság; 3) hitükbe nem beleszülető, hanem azt választó első generációs tagság; 4) karizmatikus vezető; 5) új hitrendszer; 6) a társadalmi környezettől elválasztó mi-ők szemlélet; 7) ellenséges társadalmi környezet. (Kamarás; 2003:191)

Ezek azonban a kialakulásuk kezdetén állíthatóak teljes mértékben, a taglétszám növekedésével a szervezeti felépítés sokkal intézményesítettebbé válik. Ennek következtében demográfiai szempontból is sokszínűbbé válik a közösség, a második generáció megjelenése új fajta szervezeteket és intézményeket követel. A vezetésben, hitrendszerben, életstílus

szabályozottságában történő drasztikus változások következhetnek be egy esetleges karizmatikus vezető halálakor, vagy egy be nem teljesült prófécia miatt. Amerikában az ötvenes évek kezdetén leginkább a fiatalabb korosztályt és a magasabban iskolázottakat szólították meg, míg ez a hatvanas évek végére kiterjedt szinte minden társadalmi rétegre. (Kamarás; 2003:192-193)

A tagok eltérő indíttatások miatt csatlakozhatnak az adott vallási közösségekhez, azonban ahogyan már korábban is kiemeltük az egyházakhoz való csatlakozás beleszületéses, míg a szekták esetében önkéntes alapon történik (Török; 2008). Az önkéntes csatlakozás esetében kulcsfogalom a „megtérés”, amelyhez egyéni és társadalmi problémák egyaránt vezethetnek.

A legtöbb kutatás arra világít rá, hogy anyagi, egészségügyi vagy kapcsolati problémákkal küzdő személyek adják a tagok nagyobb részét, mivel ezeket az integratív kisközösségeket látják kiútnak (Lőrinczi; 2011).

Bakó Boglárka a belépések legfőbb motivációjának az otthontalanság érzetét és az identitásválságot teszi, amely krízishelyzetek a modernitásból adódnak. Kitér arra is, hogy a fiatal tagok a közösségi elszemélytelenedés és a családi elszigetelődés hatásai miatt igényelték azon közösségek létrejöttét, ahol pótolhatják ezeket az élményeket és családpótlékot találhatnak – ezért fontos az olyan fogalmak használata, mint a „testvér” – ezekben a közösségekben. (Bakó; 2008)

Olyan fontos célokat kapnak itt a tagok, mint a szokványos, unalmas és néhol érdektelen életen túlnyúló transzcendentális keresése (Bakó; 2008), amely a szekularizált világban képes egy spirituális utáni kényszerre választ adni, megtartva ezzel a vallással való kapcsolatukat (Lőrinczi; 2011).

Szenes Márta kvalitatív módszerek segítségével részletesen feltárja, hogy milyen okok játszhatnak fő szerepet egy ilyen mozgalomba történő belépésnek. Összecsengő mintázatot vélt felfedezni a családi atmoszférát tekintve, ahol az apa tekintélyelvű nevelése, az anya ambivalens kapcsolata, az őszinteség hiánya és az érzelmek adekvát kifejezésének képtelensége volt a jellemző. Az olyan serdülőkori problémák (pontosabban az ezek nem megfelelő kezelése), mint a szorongás és félelem, valamint az ezekkel való magukra maradás is olyan közösséget igényel, amely komplex válaszokat képes adni az élet alapvető kérdéseire (tudomány, vallás, ezoterika). (Szenes; 2009)

Az általunk új vallási mozgalomként definiált entitások (Hit Gyülekezete, Jehova Tanúi, Pünkösdi, Baptista) kiválasztása azért indokolt, mivel beleillenek Beckford és Singer értelmezésébe. Mindegyiket keresztény gyökerű közösségnek tekinthetjük, valamint a későbbiekben láthatjuk, hogy demográfiai szempontból is közel hasonló képet festhetünk le

róluk. A baptista közösség esetében merülhet fel a kérdés, hogy egy alapvetően denominációnak (Nagy; 2011) tekinthető közösség milyen alapon került be új vallási mozgalomként ezen értekezésbe, amelyet azzal indokolunk, hogy hasonló szociodemográfiai (arányuk a teljes társadalomban, életkor, nem és településtípus) jellemzőkkel bír, mint a másik három közösség, azonban ahogy a későbbiekben is látható, inkább „középutasnak” tekinthetők.

1.2. A legnagyobb vallási közösségek Magyarországon

A következő fejezetben a hazánkban legnagyobb felekezeti aránnyal rendelkező vallási közösségeket vesszük sorra, szétválasztva a történelmi egyházakra és új vallási mozgalmakra. Mindegyik gyülekezetet történelmi, illetve a jelenlegi intézményi jellegével mutatunk be. Fontos kiemelni, hogy Magyarországon az egyházi törvény szigorításával⁵ próbáltak egy kétlépcsős rendszert kialakítani, amely által a történelminek tekintett vallási közösségek előnyt élveznek másokkal szemben.

1.2.1. Történelmi egyházak áttekintése

Mielőtt rátérünk ezen egyházak bemutatására a „történelmi egyház” fogalmát szükséges tisztáznunk, mivel Magyarországon ez a fogalom nem a többévszázados jelenlétre irányul, hanem arra, hogy az adott egyházak kulcsszereppel rendelkeztek az ország történelmének alakulásában (Török; 2008). Ilyen egyháznak tekintjük a Magyar Katolikus Egyházat, a Magyarországi Református Egyházat, a Magyarországi Evangélikus Egyházat, a Magyarországi Zsidó Hitközösségek Szövetségét, valamint a Magyarországi Unitárius Egyházat is, azonban a későbbiekben csak az első hármat mutatjuk be részletesen.

1.2.1.1. Magyar Katolikus Egyház

A Magyarországi Katolikus Egyház a keresztény magyar állam történelmét végig követte, jelenleg 14 latin, illetve 3 görög rítusú egyházmegyéből tevődik össze, amelynek fő célja Isten Szavának a hirdetése a Földön, az ő művét szolgálja. Ez az intézmény hierarchikus módon működik, akik között jelen van a Pápa, bíborosok, érsekek, püspökök, papok és diakónusok, szerzetesek, valamint a világi hívek. Az egyház feje, a pápa Péter apostol utódjaként látja el feladatait (megerősíti testvéreit, őrzi és tanítja a Jézus Krisztusba vetett hitet) az Egyházban. Jelenleg Ferenc pápa, születési nevén Jorge Mario Bergoglio tölti be ezt a tisztséget, akit a bíborosok –a pápai udvar hivatalait vezető egyháziak– választottak meg. A püspökök egy-egy

⁵ A 2011 CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló törvény különválasztja a vallási egyesületeket, a nyilvántartásba vett egyházakat, valamint a bejegyzett és bevett egyházakat, meghatározva, hogy milyen időintervallumban, milyen létszámmal kell jelen lennie hazánkban az adott gyülekezetnek. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100206.tv> (Letöltés dátuma: 2023.01.15.)

területen az egyházmegyékben fogják össze a híveket, a papokat, plébániákat, egyházi intézményeket, idősok otthonát és egyéb intézményeket. A legkisebb területi egységnek pedig a plébániákat tekintjük, aminek a középontja a templom, valamint a lekipásztora, a plébános állnak.⁶

1.2.1.2. Magyarországi Református Egyház

A Magyarországi Református Egyház megalakulását az 1567-es debreceni zsinathoz kötik, amely napjainkban 4 egyházkerületből (Tiszántúli-, Tiszáninneni-, Dunamelléki- és Dunántúli-Egyházkerület) tevődik össze. A reformáció elterjedésével hazánkban is egyre nagyobb teret nyertek a református közösségek, amelyhez nagyon nagy előrelépést jelentett a teljes Biblia magyar nyelvre történő lefordítása. Központi szerve a Zsinat, amely a legfelsőbb egyházi törvényhozó szervezet. Ennek a létrejöttétől (1881) beszélhetünk egységes, autonóm magyar református egyházról. Jelenleg a Zsinat 100 tagból áll, akiket az egyházkerületek presbiterei választanak és megbízásuk hat évre szól. A Zsinat lelkészi elnöke 2021-től kezdődően Balog Zoltán, míg a világi elnöke Molnár János.⁷

1.2.1.3. Magyarországi Evangélikus Egyház

A Magyarországi Evangélikus Egyház is szorosan kapcsolódik a reformáció elterjedéséhez. Egyik karizmatikus alakja Luther Márton volt, aki által vallják az evangélikusok –a korábbi középkori egyházzal ellentétben–, hogy egyedül Isten kegyelme által nyerhető el az üdvösség. Főleg a német lakosú városoknak és a mohácsi vésznek köszönhetően terjedt hazánkban az evangélikus hit. Jelenleg 3 egyházkerületről beszélhetünk Magyarországon, az Északi-, Déli- és Nyugati-Egyházkerületről. A református egyházhoz hasonlóan, az evangélikus egyház esetében is a Zsinat dönt az egyház ügyeit illetően. A Zsinat lelkészi elnöke Dr. Haffenscher Károly, nem lelkészi elnöke pedig Abaffy Zoltán.⁸

1.2.2. Új vallási mozgalmak áttekintése

A történelmi egyházak után górcső alá vesszük az új vallási mozgalmakat, amelyeket alatt olyan közösségeket értünk, amelyek tanításaik során eltérnek a korábban már említett történelmi egyházaktól, ugyanakkor az „új” jelző esetünkben nem minden közösségnél megfelelő, mivel van olyan amelyik a régiókban, vagy hazánkban számít újnak, valamint találkozhatunk olyan entitással is, amelyik több évtizede tagja a hazai vallási életnek.

⁶ Forrás: Magyar Katolikus Egyház Hivatalos Oldala; <https://katolikus.hu/cikk/szervezeti-felepites-57101229> (Letöltés dátuma: 2023.01.15.)

⁷ Forrás: Magyarországi Református Egyház Hivatalos Oldala; <https://www.reformatus.hu/> (Letöltés dátuma: 2023. 01. 15.)

⁸ Forrás: Magyarországi Evangélikus Egyház Hivatalos Oldala; <https://www.evangelikus.hu/> (Letöltés dátuma: 2023.01.15.)

Esetünkben a vizsgálódásunk homlokterébe a Magyarországi Jehova Tanúi Egyház, a Hit Gyülekezete, a Magyarországi Baptista Egyház mellett a Magyar Pünkösdi Egyház kerülnek.

1.2.2.1. Magyarországi Jehova Tanúi Egyház

A Jehova Tanúi a 20. században értek el Magyarországra, amely közösségről árnyalja a képet, hogy a 1962-ben az amerikai gyökerű közösség hitviták miatt két ágra szakadt: a régi hitelveket követő csoport Igazhitű Jehova Tanúi; valamint a haladás elvét követő Igazvallású Jehova Tanúi csoportokra. Míg utóbbiak vallásként definiálják magukat, addig előbbiek ettől elhatárolódnak és a vallás kifejezést az egyház jelentésben szeretik használni. (Lőrinczi; 2011)

Hazai történetük során mindenképp kiemelendő, hogy mind a Horthy-korszakban, mind pedig a Rákosi-korszakban üldöztetve voltak. Mind a két politikai hatalom az ellenség „bérenceként” azonosította őket, illetve a letartóztatások, bebörtönzések alapja volt még, hogy elvi okok miatt megtagadták a katonai szolgálatot. (Havasi; 2018)

Ugyanakkor üldöztetésük, megfigyelésük a Rákosi-rendszerben tovább folytatódott, ebből is adódóan a legjelentősebb illegálisan működő vallási entitás a Jehova Tanúi volt. A különböző adminisztratív okokra hivatkozva folyamatos megfigyelés alatt tartották őket, a helyzetük azonban javult átmenetileg az 1956-os forradalom következtében. Ezt követően az Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) a Kádár-korszakban megállapította, hogy az állami intézkedések hatékonysága visszaesett, amelyeken mindenképp szükséges a szigorítás. Egészen eltérően léptek fel a Jehova Tanúival szemben országszerte, volt olyan megye, ahol évekig nem foglalkoztak velük, míg volt olyan, hogy missziós tevékenységért szabálysértési eljárást indítottak ellenük. Ugyanakkor 1989. június 27-én (négy nappal az ÁEH megszűnése előtt) elismerésre kerültek hazánkban is. (Rajki; 2014)

Világszerte 239 országban van jelen ez az entitás, amelyeken belül több, mint 117 ezer gyülekezet működik, ámbar tagjaik létszámába csak az aktív prédikálókat számolják bele. Főbb bizonyágtételükhöz tartozik a Jehova Istenben való hit és az ő szent szava, a Biblia; illetve a feltámadás, amelyet 144 000 ember fog elérni, és akik meghalnak nem kerülnek a pokolba, hanem semmivé lesznek. Fontosnak tartják a felebaráti szeretetet, azonban mellőzik a politikai ügyekben való kiállást és nem vállalnak közösséget más vallásokkal.⁹

1.2.2.2. Hit Gyülekezete

A Hit Gyülekezetét az egyetemes keresztény és pünkösdi-karizmatikus egyházakkal közösen hozták létre 1979-ben, aminek az alapító lelkésze Németh Sándor és felesége Németh

⁹ Forrás: Magyarországi Jehova Tanúi Egyház Hivatalos Oldala; [Jehova Tanúi hivatalos honlapja: jw.org | magyar](http://JehovaTanui.hivatalos.honlapja.jw.org/magyar) (Letöltés dátuma: 2023.01.16.)

Judit lettek. A közösséget a 20. századi társadalmi és morális sokk miatt hozták létre, amely mára a negyedik leglátogatottabb egyház lett hazánkban az adó 1% felajánlások alapján.

Az előbb említett Jehova Tanúihoz képest minden szempontból eltér a Hit Gyülekezete, hiszen míg előbbi a világtól való elfordulást, addig utóbbi a jóléti evangéliumot hirdeti. Illetve addig, amíg a Jehova Tanúi apolitikus jellegű, addig a Hit Gyülekezete erősen politikai jellegű is. Illetve a pünkösdiektől abban tér el ez a protestáns karizmatikus közösség, hogy hirdeti a bővülködés teológiáját, amely szerint Jézus nem csak a bűnöktől, hanem a betegségektől és szenvedésektől is megváltja híveit. (Havasi; 2018)

Az istentiszteletek rendszeresen látogatottak száma meghaladja a 70 ezer főt a több, mint kétszáz gyülekezetben, amelyek saját tulajdonú ingatlanban helyezkednek el. Fontos szerepet tölt be a kézrátétel a gyülekezeti kinyilatkoztatásokban, amelyeket meghatározott szellemi célból alkalmaznak és rendszerint ima vagy prófécia kíséri ezt a cselekvést.¹⁰

1.2.2.3. Magyar Pünkösdi Egyház

A pünkösdi közösség gyökerei is Amerikába nyúlnak vissza, ahonnan magyar kivándorlók tértek vissza hirdetve a tanítást. Szalai József és felesége 1921-ben tértek haza Darányba, ahol az első gyülekezetet megalapították. 1923-ban itt épült meg az első pünkösdi imaház. 1967-től a Szabadegyházak Tanácsában képezhették lelkészeiket, majd később a rendszerváltás után az Evangéliumi Pünkösdi Közösség Bibliái Főiskoláján. Jelenleg akkreditált képzést biztosíthatnak a hallgatóknak a Pünkösdi Teológiai Főiskolán. A 2011-es népszámlálási adatok alapján a Magyar Pünkösdi Egyház (2011 óta viseli ezt a nevet) azon kevés egyházak közé tartozik, amelynek a létszáma nem csökkent, hanem 15 százalékos növekedést mutatott.¹¹

1.2.2.4. Magyarországi Baptista Egyház

A negyedik egyben, utolsó ilyen közösség a Magyarországi Baptista Egyház, akik bemutatásában egyértelmű eltérést tapasztalhatunk a korábbi három entitáshoz képest. Az első baptista úttörők 1609-ben menekültek Angliából Hollandiába, ahol vállalták a béméritést, mint hitük alaptételét. A „baptista” kifejezés is önmagában béméritést jelent, amelyet rájuk aggattak, utalva hitvallásukra. Ezeket a közösségeket a keresztény protestáns közösségekhez sorolhatjuk, azonban szokás őket szabadegyházakként is említeni. Gyülekezeti tagokká csak az önként megtért, hitéről vallást tevők és béméritett személyek válhatnak, akik Jézus Krisztusról

¹⁰ Forrás: Hit Gyülekezete Hivatalos Oldala; [Hit Gyülekezete - Németh Sándor - Vidám Vasárnap \(hitgyulekezete.hu\)](http://hitgyulekezete.hu) (Letöltés dátuma: 2023.01.16.)

¹¹ Forrás: Magyar Pünkösdi Egyház Hivatalos Oldala; <https://punkosdi.hu/rolunk/tortenelmunk/> (Letöltés dátuma: 2023.01.16.)

bizonyosságot tesznek. Az egyház hat egyházkerületet különböztet meg az országban, az Északi-, a Tiszántúli-, a Kőrösvidéki-, a Déli-, a Budapesti- és a Dunántúli Egyházkerületeket.¹²

Esetükben, ahogy látjuk is már több évszázada jelen lévő tagjai a magyar vallási életnek, valamint a korábban említett definíciókból is kiesnek, így valójában nem tekinthetők új vallási mozgalomnak. Ahogy korábban is kiemeltük ebbe a kategóriába történő besorolásuk mindenek előtt azért indokolt elemzésünk szempontjából, mivel demográfiai változók mentén hasonló képet láthatunk, mint a másik három entitás esetében.

1.3. Országos tendenciák bemutatása

A következő fejezetben az országos trendeket vizsgálva mutatjuk be a kiemelkedőbb vallási dimenziókat és azok empirikus eredményeit, sorra véve a felekezeti eloszlásokat, az imádkozás és a templomba járási gyakoriságot, emellett pedig azt is, hogy milyen fontos szerepet tölt be a vallás a hazai lakosság életében.

1.3.1. Vallás és demográfia

A hazai vallási és demográfiai változók bemutatásához a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) által készített 2001-es és 2011-es népszámlálási adatokat használjuk fel. A felekezeti eloszlást (katolikus, református, evangélikus, hit gyülekezete, jehova tanúi, pünkösdi és baptista) figyelembe véve olyan szociodemográfiai változókkal vetjük össze, mint a nem, korcsoport, valamint településtípus.

A teljes társadalomhoz viszonyított arányuk alapján hazánkban a legnagyobb felekezetnek a katolikusok számítanak az elmúlt két Népszámláláson egyaránt. Őket a református és evangélikus felekezetűek követik a történelmi egyházak közül. Amíg nemi eloszlás szerint 2001-ben a férfiak és nők több mint fele egyaránt katolikusnak vallotta magát, addig ez az arány 2011-re több, mint 15 százalékponttal csökkent mindkét nemet tekintve. Ugyanakkor nem csak itt figyelhetünk meg drasztikus változást, mivel össztársadalmi szinten is a katolikus felekezet elvesztette tagjai közel egyötödét ebben az időszakban. Nem tapasztalható ekkora változás a protestáns egyházakat tekintve, azonban ott is érezhető csökkenést tapasztalhatunk a felekezeti hovatartozást illetően, mind össztársadalmi, mind nemi eloszlás szerint is. Korosztályokat tekintve láthatjuk, hogy amíg a katolikus felekezetűek esetében a relatív többségben 15-39 éves korosztályúak voltak 2001-ben, addig ez 2011-re a 60 év feletti korosztályra igaz. Fontos kiemelni, hogy pusztán az eltelt 10 év nem indokolja azt, hogy 6,4 százalékponttal növekedjen

¹² Forrás: Magyarországi Baptista Egyház Hivatalos Oldala; <https://www.baptist.hu/> (Letöltés dátuma: 2023.01.16.)

ennek a korosztálynak a jelenléte, hanem sokkal fontosabb tény, hogy a fiatalabb korosztályok esetében folyamatos csökkenés tapasztalható, legnagyobb arányban a 15 és 39 éves korosztály esetében. Ugyancsak hasonló tendencia figyelhető meg nem csak a református, de az evangélikus felekezetek tagjainál is.¹³

Ha a 2011-es lakóhelyi környezetet vesszük górcső alá, érdemes kiemelni, hogy a történelmi egyházak tagjai jellemzően minden korosztályban relatív többségben községben élnek (kivételez alól a református 60 év feletti korcsoport, ahol legnagyobb arányban kisebb városokban élnek). A legkisebb arányban a fővárosban élnek, mind a katolikus, mind a protestáns tagok, ugyanakkor a 40 és 59 éves korosztály kisvárosi lakosság esetében láthatunk hasonló arányt a községben élőkéhez.¹⁴

Az új vallási mozgalmak tagjait tekintve a magyar társadalom kevesebb, mint 1 százalékát teszik ki ebben az időszakban, azonban tapasztalható növekedés 2011-re, leginkább a Hit Gyülekezete tagjainak vallók körében. Mind össztársadalmi, mind nemi szempontból a „legnagyobb” új vallási mozgalomnak 2001-ben a Jehova Tanúi és a Baptista Gyülekezetek számítottak – ezalatt 0,2 százalékos jelenlétet értünk a teljes magyar társadalom életében –, mindazonáltal a Hit Gyülekezete a kevesebb, mint 0,1 százalékos jelenlétből 0,2-re növekedett 2011-re, valamint a Jehova Tanúi is 0,3 százalékos jelenléttel rendelkezett a második időpontban.¹⁵

Természetesen mikroközösségekről beszélve a teljes társadalomhoz viszonyított arány nem tükrözi kellőképp ezen entitások rohamos növekedését. Amíg a baptisták esetében minimális, kb. 2 százalékos, a pünkösdiek esetében kb. 10 százalékos növekedést tapasztalhatunk, addig a Jehova Tanúi közel másfélszer, a Hit Gyülekezete pedig közel ötször annyi tagot tudhatott magáénak tíz év leforgása során. (KSH; 2014)

Korosztályi csoportokat tekintve 2011-ben ezen közösségek relatív többségét a 15 és 39 év közötti tagok alkotják, ezzel szemben érdekes tény, hogy a baptisták és a Jehova Tanúi esetében a koreloszlás hasonló képet mutat abban a tekintetben, hogy nem alkotnak abszolút többséget a 40 év alattiak, de még így sem tekinthetők előregedő közösségnek.¹⁶

Lakóhely szerinti eloszlás alapján minden korcsoport és minden felekezet esetében kijelenthető, hogy relatív többségben a kisváros lakóinak számítanak, valamint magasabb arányban laknak a fővárosban, vagy megyei jogú városokban, mint a történelmi egyházak

¹³ Lásd 1. számú melléklet

¹⁴ Lásd 2. számú melléklet

¹⁵ Lásd 3. számú melléklet

¹⁶ Lásd 4. számú melléklet

tagjai. Elmondható azonban az is, hogy a pünkösdi felekezet tagjai preferálják leginkább – korosztálytól függetlenül – a kisvárosi környezetet és legkevésbé a fővárost.¹⁷

Összességében elmondható, hogy míg a történelmi egyházak hívei leginkább az idősebb korosztály tagjaiból (40 év felettiek) tevődnek össze és leginkább községekben élnek, addig az új vallási mozgalmak hívei sokkal inkább urbánus környezetben laknak, valamint sokkal több fiatal alkotja közösségeiket. Mindazonáltal érdemes kiemelni a felekezeti tagok alakulását is, hiszen a növekedésnek indult új vallási mozgalmak épp aszerint a demográfiai változó (életkor) szerint növekedtek, amelyek mérhető csökkenést idéztek elő a történelmi egyházaknál.

Ezen kívül még egy kategória, az önmagukat besorolni képtelenek/válaszmegtagadók esete is kardinálisan eltér a két Népszámlálás során, amely komoly hatást fejtett ki a felekezeti eloszlás alakulására. Ez az arány 2001-ről 2011-re 16,4 százalékponttal növekedett, ami leginkább annak tudható be, hogy amíg korábban a felekezeti tagságra irányult a kérdés, addig 2011-ben arra, hogy melyik felekezet tagjának érzi magát a megkérdezett¹⁸. Az is elmondható az adatok függvényében, hogy a férfiak éltek nagyobb arányban a válaszmegtagadás lehetőségével/nem tudták besorolni önmagukat egyik hazai felekezethez sem.¹⁹

1.3.2. Vallásossági trendek bemutatása

A demográfiai ismertetőjegyek után a vallási dimenziókat, mint a vallási önmeghatározás, a templomba járási és az imádkozási aktivitást vesszük sorra, amelyek alapján összehasonlíthatóvá válnak módszertanilag a társadalom és a felekezet tagjai. Az empirikus vallásszociológia kutatási kérdései közé sorolhatjuk a hazai viszonylatokban mutatkozó, a rendszerváltás utáni társadalmi berendezkedésből adódó, a vallásos személyeket érintő változásokat, a hagyományos kötelek alakulását, amelyek a közösség marginalizált helyzetére gyakorolt hatást (Rosta; 2011).

A hazai terepen vizsgált vallási önmeghatározás egyik fontos alapköve az „egyház szerinti” és a „maga módján” vallásos személyek megkülönböztetése, amelyet Tomka Miklós (1998) alkalmazott, már a ’70-es években. A két kategória együttesen magába foglalja a magyar társadalom közel felét egészen a ’80-as évektől kezdődően, ugyanakkor utóbbi esetében a

¹⁷ Lásd 4. számú melléklet.

¹⁸ Az azóta kiadott 2022-es Népszámlálási eredmények esetében újabb növekedést detektálhatunk, ami a kérdés megváltoztatása miatti növekedést kizárja, ugyanakkor fő okként merült fel az egyházak ezáltal kritikája (Rosta; 2023), vagy pedig az állammal szembeni protest magatartás (Gyorgyovich; 2023). Illetve az is komoly kérdésként merül fel, hogy mennyire biztosak a vallási identitásukban a válaszadók, esetleg több vallással azonosulnak, amelynek következtében nem tudtak egy felekezet közül választani. (Gyorgyovich; 2023) Azonban ezekre részletesebben nem tudtunk kitérni a tanulmány során, mivel a dolgozat elkészülte után publikálták a 2022-es Népszámlálási eredményeket.

¹⁹ Lásd 5. számú melléklet.

rendszerváltás előtti évtizedben tapasztalható növekedés az 1990 utáni időszakban enyhe csökkenésbe váltott, majd a 2000-es években stagnálást mutat. 2008-ban a felnőtt lakosság közel fele, maga módján érezte magát vallásosnak, míg körülbelül 20 százaléka érezte magához közelinek inkább az egyház tanításait. Fontos azonban azt is tisztáznunk, hogy az önmaga módján vallásosság nem jelenti automatikusan azt, hogy az ilyen személy teljesen elzárkózna az egyháztól. Erre pontosabb választ a vallási gyakorlatok és a hit közelebbi vizsgálata adhat. (Rosta; 2011)

Az 1991-es és 2008-as templomba járási aktivitást tekintve láthatjuk, hogy míg 1991-ben a heti egyszer vagy többször látogatók aránya 13 százalék, a havi rendszerességgel járóké 23 százalék és a soha nem járóké 32 százalék, addig 2008-ra ezek az arányok 9 százalékra (heti rendszerességgel), valamint 15 százalékra (havi rendszerességgel) csökkentek, ugyanakkor növekedett 9 százalékponttal a templomot soha nem látogatók aránya. Ezt a csökkenés indokolta a gyülekezeti generációváltás, mivel a fiatal korosztályok eltérő vallási szocializációjának elsőfokú következménye volt, hogy ezek a személyek nem léptek olyan arányban a templomba járási aktivitásba, mint az idősebb generációk. (Rosta; 2011)

A templomba járási tendenciával ellentétesen a naponta imádkozók aránya 1990-től (57 százalék), 1999-en keresztül (60 százalék) egészen 2008-ig (63 százalék) folyamatosan növekvő tendenciát mutat. A templomba járási tendenciával ellentétesen nem a szocializáció, hanem leginkább a meditáció és az ehhez szorosan kapcsolódó imádkozók, elmélkedők arányának születési kohorszokon belüli növekedése játszik szerepet, vagyis ezek alapján egyéni életút változásokat figyelhetünk meg az eredmények tükrében. (Rosta; 2011)

A másik fontos vizsgálati dimenzió a hit, amelyet olyan tényezők vizsgálata segít megérteni, mint az Isten, a bűn, a pokol, a halál utáni élet, a mennyország vagy a reinkarnációhoz kapcsolódó hitek önbevallása. Az előbb felsorolt tényezők közül a magyarok kétharmada (67 százaléka) hisz Isten létezésében, valamint az összes többi vallási fogalom (pokol, bűn, halál utáni élet, mennyország) esetében növekedést tapasztalhatunk, kivéve a reinkarnációba vetett hit, amely 1990-től 1999-ig enyhe csökkenést, majd pedig 2008-ig enyhe növekedést mutat. (Rosta; 2011)

Ezen tényezők vizsgálata alapján Földvári Mónika és Rosta Gergely (1998) faktoranalízis segítségével három olyan pólust határozott meg, amely a magyar társadalom hitbéli önmeghatározásában segít kiigazodni. A „hitvalló keresztények” – rendszeres vallásgyakorlat és a többi hívővel való kommunikáció jellemzi őket –, a „világi humanizmus” – azok a személyek, akik nem gyakorolják hitük semmilyen formáját –, és a „kulturális keresztények” –

leginkább bizonytalan hittel és rendszertelen vallásgyakorlással lehet őket jellemezni – alkotják ezt a három pólust.

Ezek alapján a különféle vallásossági dimenziók kutatása olyan vallásossági trendeket, amelyek nem csak a hazai, hanem a világban zajló vallási történeseket segítenek megérteni. Ezért is tartjuk fontosnak az új vallási mozgalmak vallásossági mutatóinak pontos és átfogó vizsgálatát és összevetését a történelmi egyházakkal.

2. Kutatási eredmények

Ebben a fejezetben kvantitatív, kérdőíves kutatás segítségével próbáljuk részletesebben megvizsgálni azokat a kérdéseket, amelyekre a népszámlálási és egyéb adatok által nem kapunk kielégítő választ. A módszertani ismertető során kitérünk arra, hogy milyen mintavétel alapján zajlott a kutatás és milyen kutatói kérdésekre keressük a választ. Ezután egy átfogó demográfiai képet festünk le a vizsgált vallási közösségekről, majd kutatásunk centere, a vallásossági trendek bemutatása következik.

2.1. Módszertani ismertető

2.1.1. Kutatás felvétele

Elemzésünk alapjául a Századvég Alapítvány által 2017-ben végzett nagy mintás²⁰, 53 061 esetet tartalmazó adatbázisa szolgál, vagyis másodelemzést végeztünk. Ez alatt már meglévő adatok újra hasznosítását értjük, aminek előnye, hogy „*demokratikusabbá teszi a kutatást*”, mivel olyanok számára is betekintést enged az empirikus kutatás világába, akiknek anyagi, vagy státuszbeli adottságai miatt nem tudnak önálló, új adatfelvételt elvégezni (Moksony – Hegedűs; 2009). További előnyének tekinti Reed (1975) ennek az elemzési módszernek, hogy a statisztikai értelemben vett kis létszámú, ritka csoportok vizsgálatát is lehetővé teszik (Moksony – Hegedűs; 2009).

A kérdőíves kutatást CATI, azaz számítógéppel támogatott telefonos kérdezéssel valósították meg, és reprezentatívnak²¹ tekinthetjük nemek, életkori csoportok, legmagasabb befejezett iskolai végzettség, régió és megye változók szerint. A mintavételből adódó eltéréseket a 2011-es Népszámlálás alapján cellasúlyozással korrigálták.

2.1.2. Kutatási kérdések

A korábban bemutatott adatbázis segítségével a következő kutatási kérdéseket fogalmaztuk meg: 1) Mennyire azonosulnak saját egyházuk tanításaival a felekezetek tagjai? 2) Mennyire tekinthetőek „vallásosabbnak” vagy „vallástalanabbnak” az új vallási mozgalom tagjai a történelmi egyház tagjaihoz képest? 3) Beszélhetünk-e vallási pluralizmusról a vizsgált vallási közösségeken belül? 4) Mennyire fontos a megkérdezettek számára egy adott vallás vagy egyház szerint élni?

²⁰ A kutatás, habár nem a legfrissebb, de egyedülálló, mert a mintaméret lehetővé teszi kis csoportok vizsgálatát is, amit korábban nem tett meg senki.

²¹ Mivel az elemzés során szűrőket alkalmaztunk, így az országos tendenciákhoz képest eltéréseket tapasztalhatunk a demográfiai adatok képében, ugyanakkor a súlyozás továbbra is alkalmazva volt.

Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolására szűrő kérdést alkalmaztunk az adatbázisra, amely esetünkben arra irányult, hogy melyik felekezet tagjának érzi magát a válaszadó. A vizsgált felekezetek a katolikus, a református, az evangélikus, a baptista, a Hit Gyülekezete, a Jehova Tanúi és a pünkösdi entitások. Ennek alapján a teljes mintánk (N) 36 582 esetet tartalmaz és a későbbiekben ezzel az elemszámmal és szűrővel dolgozunk végig. Mivel ilyen nagy mintával dolgozunk, így a minél relevánsabb kép eléréséhez nem a bevett 5 százalékos szignifikancia szinttel elemezzük az eredményeket, hanem 1 százalékkal.

2.2. Demográfiai adatok elemzése

A felekezeti eloszlások után, mintánkat demográfiai változók szerint nem, életkor, település típus és iskolai végzettség szerint mutatjuk be, aszerint, hogy melyik felekezet tagjának érzi magát a megkérdezett.

Látható, hogy a legnagyobb arányban (69,5 százalék) a katolikus egyházhoz tartozók vannak jelen a mintánkban, őket – az országos tendenciák során is tapasztalható módon – református (23,9 százalék) és evangélikus (3,9 százalék) közösség tagjaik követnek. Arányukat tekintve az általunk új vallási mozgalomként definiált entitások ugyancsak elenyésző arányban vannak jelen a megkérdezettek körében, ámbar ez a legkisebb arányú, pünkösdi felekezetük esetében is 139 főt jelent. Ez alapján helytállónak tekinthető az az állítás, miszerint a felhasznált adatbázis releváns képet adhat az új vallási közösségek vallási dimenzióiról, figyelembe véve azt is, hogy a különböző méretű felekezetek esetében eltérő nagyságú a becslési hiba.

2. Táblázat: Melyik egyházhoz, felekezethez tartozónak érzi magát? (N=36 582)

Katolikus (római, görög, örmény)	25 441	69,5 %
Református	8 730	23,9%
Evangélikus	1 429	3,9%
Baptista	239	0,7%
Hit gyülekezete	285	0,8%
Jehova Tanúi	319	0,9%
Pünkösdi	139	0,4%

Forrás: Saját szerkesztés Századvég adatbázisa alapján

A nemi eloszlásokat figyelembe véve látható minden felekezet esetében a női többség – szintén igazodva az országos tendenciákhoz – ugyanakkor a legkisebb százalékpontos (0,4 százalékpont) differencia a nemek aránya között a Hit Gyülekezetére, míg a legnagyobb (29,2 százalékpont) pedig a Jehova Tanúira igaz. Az életkori eloszlást figyelembe véve elmondható, hogy mintánkban az NRM mozgalmak kevésbé tekinthetők előregedő közösségeknek, mint a hagyományos, „nagy” egyházak tagjai. Kiemelkedik azonban a pünkösdi entitás és a Hit

Gyülekezete, mivel esetükben tartoznak a legnagyobb arányban (előbbinél 31,7 százalék, utóbbinál 33,8 százalék) a 18-29 éves korosztályhoz.

Település típusok szerint érdemes megemlítenünk a baptista felekezetűeket, akik közel negyede (22,6 százalék) a fővárosban él, mellettük érdekes tendenciát fedezhetünk fel a Hit Gyülekezete esetében, mivel relatív többségben (42,3 százalék) élnek falvakban ezen közösségek tagjai. Iskolai végzettséget tekintve kettősséget figyelhetünk meg a hagyományos és NRM entitások között, hiszen utóbbiak tagjairól kijelenthető, hogy sokkal magasabb az aluliskolázott tagok száma, mint a történelmi egyházak esetében, emellett a legkisebb arányban (5,3 százalék) a Jehova Tanúi tagjai rendelkeznek felsőfokú vagy annál magasabb képzettséggel.

Ezek alapján jól látható különbségeket tapasztalhatunk a demográfiai változók mentén a hagyományos egyházak és új vallási mozgalmak között. Szignifikánsan magasabb az átlaghoz képest a legfiatalabb korosztály jelenléte az új vallási mozgalmak tagjai között, míg a 60 év felettiek legkevésbé a Hit Gyülekezetében és Jehova Tanúinál vannak jelen, vagyis kevésbé tekinthetjük előregedő közösségeknek őket. A baptisták esetében elmondható, hogy markánsan magasabb a budapesti, urbánus környezetben élők száma, míg szignifikánsan alacsonyabb arányban élnek falvakban a Hit Gyülekezetének és a pünkösditáknak a tagjai az átlaghoz mérten. Az iskolai végzettség tükrében elmondható ugyanakkor, hogy az alul iskolázottak szignifikánsan magasabb arányban vannak jelen a Hit Gyülekezetének tagjai között. Ugyanakkor a legkisebb arányban a Jehova Tanúi tagjaik szereztek felsőfokú végzettséget, amelyet így szignifikánsan alacsonyabbnak tekinthetünk²².

A teljes mintánkat tekintve elmondható, hogy nemi szempontból a nők vannak többségben (53,1 százalék), illetve az életkori eloszlást tekintve a legfiatalabbak 21,6 százalékkal, míg a legidősebbek 28,4 százalékkal vannak jelen. Amíg utóbbi élvez relatív többséget, addig előbbi a második legnagyobb százalékkal rendelkező életkori csoport. Települési típusokat tekintve a legnagyobb százalékban (36,6 százalék) városban élnek a megkérdezettek, míg ezt a falu követi 33 százalékkal. Elmondható ugyanakkor az is, hogy hasonló hányaddal (a válaszadók harmada) rendelkeznek alapfokú, vagy annál alacsonyabb, illetve középfokú érettségit adó iskolai végzettséggel a mintánkban.²³

Ezek függvényeképpen elmondható, hogy mintánk elég sokszínű, kettősséget mutat, amelyekre a legjobb példa lehet az életkori eloszlás – ahol az életkori csoportok két véglete van

²² Lásd. 6. számú melléklet

²³ Lásd 7. számú melléklet

túlsúlyban –, vagy a településtípust, ahol az urbánus, városi közeg mellett, a falu tekinthető felül reprezentáltnak.

A teljes mintához viszonyítva is látható, hogy sokkal kevésbé tekinthetők előregedő közösségnek az új vallási mozgalmak tagjai. Érdekes mindemellett az is, hogy mennyivel magasabb arányban aluliskolázottak a tagjaik.

2.3. Vallásossággal kapcsolatos adatok elemzése

A demográfiai változók után áttérünk a kutatásunk homlokteréül szolgáló vallásossági adatok vizsgálatára, ahol az alábbi dimenziókat fejtjük ki: intézményes és egyéni vallásgyakorlás, vallási ismeretek, az egyéni hit, élmény, következmény (Kollár; 2020), kiegészítve az egyházakkal, tanításokkal való azonosulással.

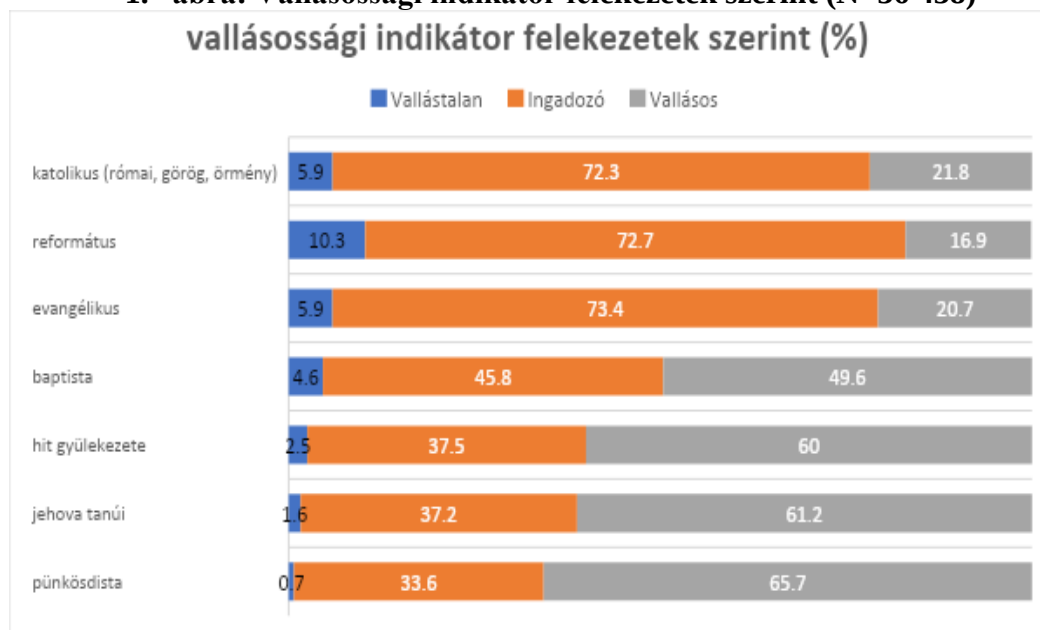
2.3.1. Intézményes és egyéni vallásgyakorlás

Első körben górcső alá vesszük a kitöltők vallásgyakorlással kapcsolatos ismertető jegyeit, kitérve a vallási önmeghatározásra – a vallási önmeghatározásból képzett vallási indikátor alapján –, a templomba járási és imádkozási aktivitásra. A vallási önmeghatározást három kategória alapján különböztetjük meg: vallástalan, ingadozó²⁴ és vallásos, míg a templomba járási és imádkozási gyakoriság esetében elkülönítjük a naponta/hetente többszöri, a heti, havi, évi rendszerességgűt és azokat, akik soha nem gyakorolják ezeket a tanokat.

A magukat vallásosnak nem tartók a református felekezetűek esetében vannak jelen a legnagyobb arányban (10,3 százalék), ugyanakkor megállapítható a történelmi egyházak híveiről, hogy kardinálisan magasabb arányban tekinthetők bizonytalannak a saját hitüket illetően. Ezzel ellentétben az új vallási mozgalmak közül a pünkösdi, Jehova Tanúi és Hit Gyülekezete tagjai döntő többsége biztosnak tekinti hitét. Megfigyelhető egy „középutas” szerepkör a baptista felekezetűek esetében, hiszen szignifikánsan negatív irányba térnek el tagjaik vallásossági önmeghatározása a történelmi egyházaktól, mindazonáltal a megkérdezettek fele (49,6 százalék) állítja magáról azt, hogy vallásos.

²⁴ A vallási önmeghatározás indikátora hét fokú skála alapján lett megalkotva, amelynek a két végét alkotják a vallástalan és vallásos kitöltők, míg az ingadozó kategóriába elég széles körben kerültek be a megkérdezettek.

1. ábra: Vallásossági indikátor felekezetek szerint (N=36 438)

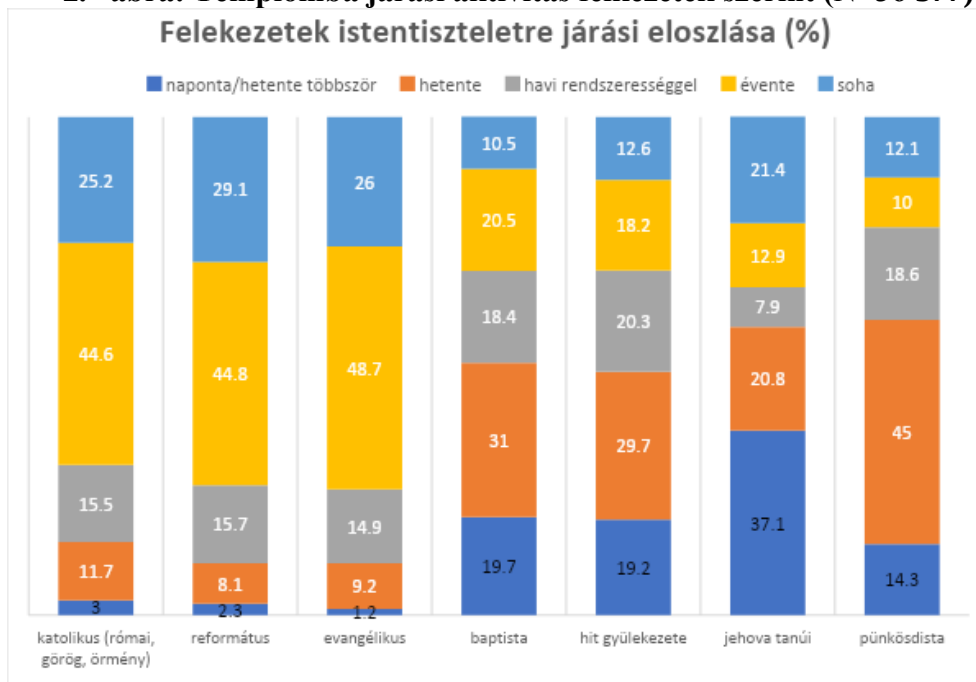
Forrás: Saját szerkesztés Századvég adatbázisa alapján

Az istentiszteletre járási gyakoriságot tekintve megfigyelhető, hogy a történelmi egyházak tagjai többségben legfeljebb évente látogatnak ilyen alkalmakra esküvőkön, temetéseken és családi rendezvényeken kívül. Ezzel ellentétben az új vallási mozgalmak tagjai naponta és hetente többször, illetve hetente látogatják gyülekezeteik alkalmait, kiemelve a Jehova Tanúinak híveit, akik között a legmagasabb a napi, heti templomba járási aktivitás 37,1 százalékkal. Figyelemre méltó azonban az a tény is, hogy a Jehova Tanúi között a templomi alkalmakat soha nem látogatók aránya hasonló a történelmi egyházakéhoz, így egy kettősséget állapíthatunk meg ezen közösség hívei között.

A teljes mintát tekintve elmondható, hogy magasan nagyobb arányban járnak szinte kivétel nélkül az új vallási mozgalmak tagjai naponta/hetente többször istentiszteletre, mint az alappopuláció. A csak évente járok aránya azonban közel 10 százalékponttal nagyobb a történelmi egyházak tagjainál, mint a teljes minta esetében, míg a soha nem járóké hasonló százalékponttal kisebb.²⁵

²⁵ Lásd 8. számú melléklet.

2. ábra: Templomba járási aktivitás felkezetek szerint (N=36 377)

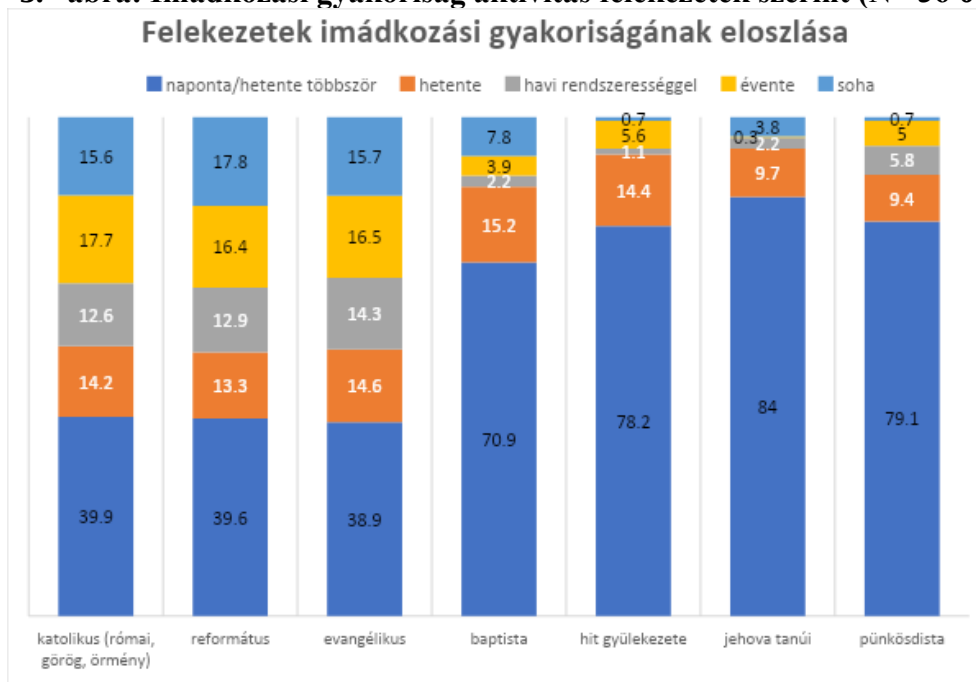
Forrás: Saját szerkesztés Századvég adatbázisa alapján

Az egyéni vallásgyakorlásra irányuló következő kérdés az imádkozási, meditálási aktivitást mutatja be. Megállapíthatjuk, hogy a történelmi egyházak naponta, illetve hetente többször imádkozó tagjainak aránya egyirányba konvergál, tízből négy tagjuk cselekszik ilyen aktivitással. Addig az új vallási mozgalmak égiske alá tartozó közösségek tagjai esetében döntő többség teszi ezt ugyanilyen időközönként. Szintén kiemelendők a Jehova Tanúi, akik között a legmagasabb ez az arány 84 százalékkal. A Hit Gyülekezete és a pünkösd hívek esetében beszélhetünk arról, hogy ők imádkoznak a legnagyobb arányban valamilyen gyakorisággal, ugyanis a soha nem imádkozók, meditálók aránya esetükben a legalacsonyabb minden entitást tekintve (0,7 százalék).

Kiugróan magas az alappopulációhoz képest az új vallási mozgalmak tagjainak napi/hetente többszöri imádkozási gyakorisága. Emellett érdekes az is, hogy minden vizsgált közösség életében markánsan kisebb arányban vannak jelen a soha nem imádkozók a teljes mintához képest.²⁶

²⁶ Lásd 9. számú melléklet.

3. ábra: Imádkozási gyakoriság aktivitás felekezetek szerint (N= 36 042)

Forrás: Saját szerkesztés Századvég adatbázisa alapján

Összességében elmondható, hogy szignifikáns eltérés tapasztalható a történelmi egyházak és az új vallási mozgalmak hívei között, mind vallási önmeghatározás, mind az intézményes és egyéni vallásgyakorlás területén is.

Amíg a történelmi egyházak hívei az átlaghoz hasonló értéket mutatnak mind a három – vallásos, ingadozó, vallástalan – kategóriához, addig az új vallási mozgalmak tagjai – kiemelve, hogy a baptista közösség tagjai is idetartoznak – az ingadozók esetében szignifikánsan alacsonyabb, míg az önmagukat vallásosnak tartók esetében szignifikánsan magasabb értéket mutatnak az átlaghoz képest.

Ehhez mérten ugyancsak elmondható az NRM-mozgalmak tagjairól az is, hogy az átlaghoz mérten szignifikánsan magasabb azok aránya a mintánkban, akik naponta/hetente többször vesznek részt istentiszteleti alkalmakon. Kulcskérdés azonban az egyéni vallásgyakorlás esetében az imádkozás, amely alapján megint csak azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az átlagtól markánsan magasabb arányban gyakorolják hitüket ilyen formában az új vallási mozgalmak tagjai.

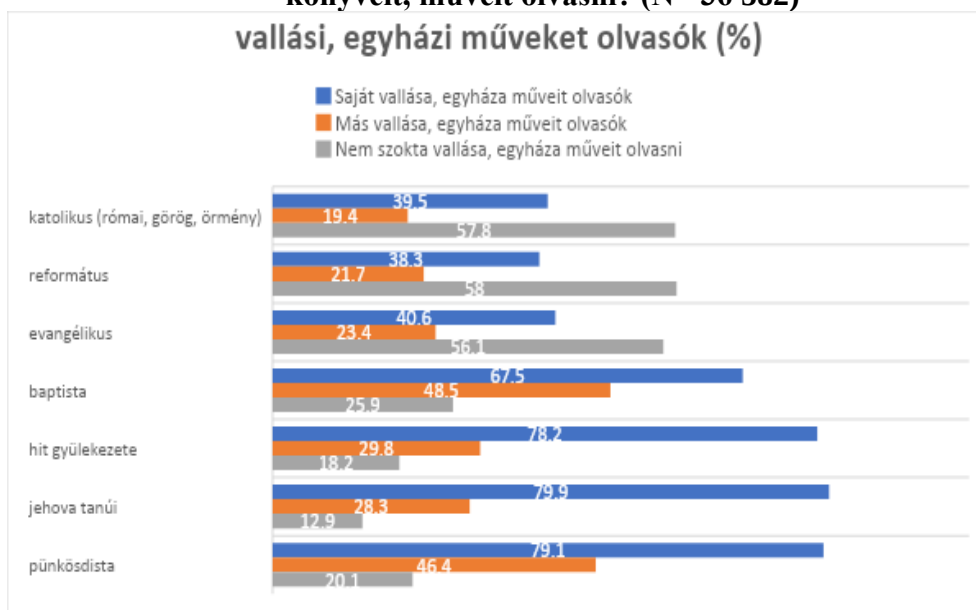
2.3.2. Vallási ismeretek

A következő fejezetben górcső alá vesszük a felekezet szerinti egyházi művek olvasási, illetve teológiai és ezoterikus témákban történő tájékozódási gyakoriságokat, ezáltal is megismerve mennyire tekinthető egy-egy közösség homogénnek vagy heterogénnek a vallási ismeretek terepén.

A vallási, egyházi műveket olvasók közül megkülönböztetjük azokat, akik saját vallásuk, egyházuk műveit olvassák; a más vallása, egyháza műveit olvasókat és azokat, akik nem szoktak egyáltalán ilyen műveket olvasni. Ennél a kérdésnél a kitöltő több választ is megjelölhetett, így elképzelhető az az opció is, hogy valaki nem csak saját, hanem más egyházi művekben is ismeretes. Elmondható azonban, hogy a saját vallási művekben kevésbé jártasnak minősülnek a történelmi egyházak tagjai, hiszen – ahogyan az imádkozásnál is láthattuk – tízből csak négy megkérdezett állítja magáról, hogy szokott ilyen témákban olvasni.

Emellett az is elmondható a történelmi egyházakról, hogy több mint felük egyáltalán nem olvassa egyháza műveit, szemben az új vallási mozgalmak híveivel, akik döntő többsége olvasottnak számít saját bevallásuk szerint. Érdekes azonban arra is kitérni, hogy az NRM-mozgalmak közül a baptisták és a pünkösdisták esetében beszélhetünk nagyobb heterogenitásról (előbbinél 48,5 százalék, míg utóbbinál 46,4 százalék) a vallási témájú művek olvasását illetően.

4. ábra: Szokta-e Ön saját egyháza vagy más egyház szent vagy más módon kiemelt könyveit, műveit olvasni? (N= 36 582)

Forrás: Saját szerkesztés Századvég adatbázisa alapján

Amíg a történelmi egyházak tagjaira a tájékozódás mellőzése a jellemző, mind teológiai, mind ezoterikus témákban, addig az új vallási mozgalmak hívei jobban tájékozódnak a vallási, teológiai témákat illetően. Első körben kiemelendők a pünkösdisták, akik között ez az arány a legmagasabb (60,4 százalék), valamint érdekesnek bizonyulnak a Jehova Tanúi is, mivel a velük azonosuló megkérdezettek hasonló arányban (57,2 százalék) nem tájékozódnak sem teológiai, sem ezoterikus témáról, mint a történelmi egyházak tagjai. Ugyancsak több válasz lehetőség volt megjelölhető ennél a kérdésnél is, így fennáll itt is az a scenárió, hogy valaki

teológiai, illetve ezoterikus témákban is tájékozódik, ámbár az utóbbiról való tájékozódás hasonlóan alacsony mindegyik közösséget vizsgálva.

5. ábra: Szokott-e bármilyen más forrásból vallási, teológiai vagy ezoterikus témákban tájékozódni, tanulni? (N= 36 582)

Forrás: Saját szerkesztés Századvég adatbázisa alapján

A vallási ismereteket tekintve ezek alapján beláthatjuk, hogy szignifikáns különbségeket tapasztalhatunk mind a művek olvasása terén, mind pedig a témákban való tájékozódásban is. A saját egyháza, vallása műveit olvasók között szignifikánsan magasabb az új vallási mozgalmak tagjainak aránya az átlaghoz képest, valamint érdemes megemlíteni még a más műveit olvasók közül a baptistákat és pünkösdistákat, akik esetében belátható, hogy differenciáltabb az ismereti horizontjuk.

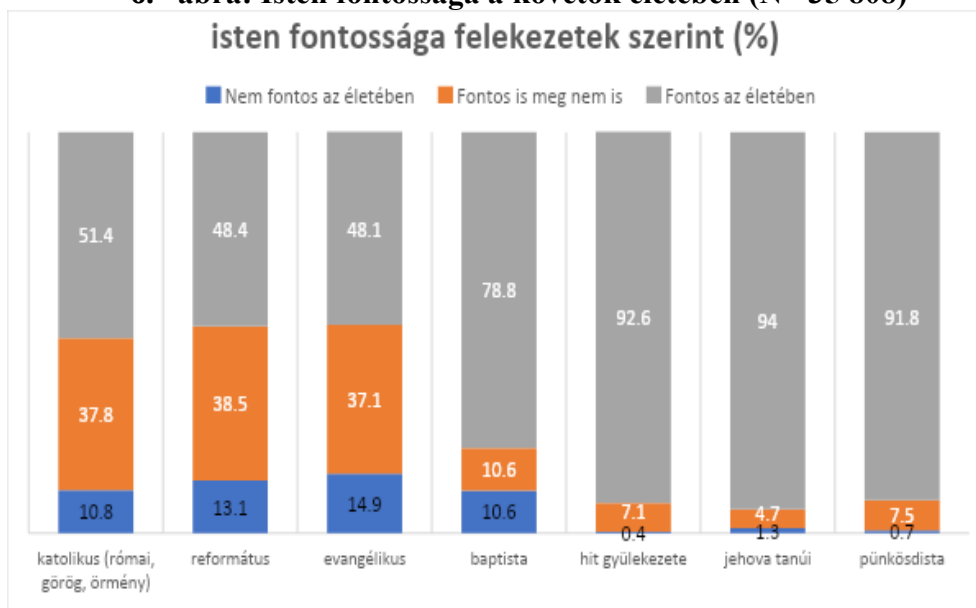
A témákban való tájékozódás mellőzése esetében az átlaghoz képest szignifikánsan alacsonyabb a Hit Gyülekezete tagjai, valamint a baptisták és pünkösdisták hozzáállása, amelyből kiindulva a pünkösdisták esetében állítható az a tény, hogy ők tájékozódnak a leginkább akár teológiai, akár ezoterikus témában.

2.3.3. Hit

A személyes hithez és az ezekhez tartozó különböző dogmák fogalmait tárjuk fel ebben a fejezetben. Vizsgálódásunk homlokterébe az Istenbe, mint „transzcendentális lényben” való hit, és a hívek életében betöltött fontossága mellett a túlvilági élet, a Szentháromság, Jézus feltámadása, a lélekvándorlás, a csoda, a horoszkóp, a mágia, valamint a jóslás kerülnek. Mivel keresztény gyökerű közösségeket vizsgálunk így első körben az alapvető keresztény tanok bemutatásával kezdünk, majd ezek után áttérünk az egyéb vallási tanokkal történő azonosulás ismertetésére.

Isten szerepét aszerint értékeltük a megkérdezett tagok életében, hogy mennyire tartják fontosnak saját életükben, ezek alapján az alábbi kategóriákat állítottuk fel: nem fontos; fontos is meg nem is; illetve fontos. Az adatok függvényében kijelenthető, hogy a katolikus, református és evangélikus tagok esetében differenciáltabb ez a kérdéskör, mivel a három kategória mindegyikében számottevő esetszám került. A baptisták esetében ugyancsak felvethető a „középutas” szerepkör, mivel habár a többi új vallási mozgalom felé húz fontossági szempontból, azonban érzékelhető, hogy a Hit Gyülekezetéhez, a Jehova Tanúihoz, és a pünkösdistákhoz tartozók esetében szinte elhanyagolható a megingás ebben a kérdéskörben.

6. ábra: Isten fontossága a követők életében (N= 35 808)

Forrás: Saját szerkesztés Századvég adatbázisa alapján

Ehhez a kérdéskörhöz szorosan kapcsolódik az Istenben való hit, amelyet – mint minden egyes vizsgált transzcendens tényezőt – négy fokú skálán értékelhettek a válaszadók a határozottan nem hisz választól a határozottan hisz válaszig. A történelmi egyházak tagjai közül minden második válaszadó hisz Isten létezésében, míg ez a hányad az új vallási mozgalmak esetében több, mint háromnegyedet jelent.

A túlvilági életben való bizakodásnál első körben kiemelnénk azt a tényt, hogy amíg a nagy egyházakhoz tartozók negyede reménykedik benne, addig a baptista, Hit Gyülekezete és pünkösdi tagok kb. kétharmada határozottan vallja a túlvilági életet. Második körben nem szabad elfelejteni azt a tényt sem, hogy a Jehova Tanúi hívei döntő többségben (62,6 százalék) nem hisznek a túlvilági életben, ami olyan szempontból magyarázható, hogy a Földön való feltámadást hirdetik. A Szentháromságban való hit esetében is ugyancsak érdekes ez a kérdéskör, miszerint a Jehova Tanúi – egyházuk tanításának megfelelően – szintén döntő többségben (63,6 százalék) nem vallják ezt a teológiai tanítást. Jézus Krisztusban, mint Isten

egyszülött fiában és az ő feltámadásában való bizalomról a történelmi egyházak tagjai egyaránt kisebb arányban hisznek, mint az új vallási mozgalmaké²⁷.

Az olyan tényezők, mint lélekvándorlás, csoda, horoszkóp, mágia és jóslás azért képeznek érdekes kérdéskört, mivel többségük – kivéve a csoda – eltér a keresztény tanoktól, így az ezekben való hit meglepő képet is adhat egy-egy entitás tagjairól. Az első ilyen a lélekvándorlás, ahol is szemmel láthatóan az új vallási mozgalmak tagjai vetik el inkább az ebben való hitet, míg a történelmi egyházak tagjai még ha bizonytalanul is, de nagyobb reménykedést/hitet táplálnak ezzel kapcsolatban²⁸.

A csoda, mint a keresztény kultúrkör több pontján is – Bibliai tanítások, kegyhelyek, szentek élete stb. – is megjelenő tényező úgyszintén a történelmi egyházak hívei között talál kisebb arányban hívőre, amelyek kiegészülnek a Jehova Tanúi tagjaival, akiknek a hányada (25,7 százalék) a nagy egyházak felé konvergál. A legnagyobb arányban a pünkösdi felekezethez tartozók (67,6 százalék) és a Hit Gyülekezetéhez tartozók (61,8 százalék) hisznek a csodákban²⁹.

A horoszkópban való hit vizsgálata közben is értelmezhető a szembeállítás az új vallási mozgalmak és a történelmi egyházak tagjai között, mivel előbbi esetében a határozottan tagadók aránya több, mint háromnegyedét teszik ki, addig ez az arány utóbbinál a válaszadók fele körül mozog.

A mágiában való hit a korábbival ellentétben magával vonzza azt is, hogy a Jehova Tanúi közösség hívei hasonló arányban (62,1 százalék) vetik el ezt a tényezőt, mint a történelmi egyházak tagjai. Ezzel ellentétben a baptista, Hit Gyülekezete és pünkösdi tagok döntő többsége tagadja a mágiában való hitet.

Végül, de nem utolsó sorban a jóslás esetében egyaránt elmondható az, hogy az új vallási mozgalmak tagjai nagyobb arányban utasítják el az ebben való hitet, a legmagasabb ilyen aránnyal a Jehova Tanúi (82,1 százalék) és a pünkösdi (80,4 százalék) gyülekezeti tagok rendelkeznek.

Összességében tehát megállapítható, hogy a személyes hitrendszerek esetében szignifikánsan magasabb az új vallási mozgalmak aránya az átlagtól az alapvetően keresztény gyökerű tanokban való hit esetében, míg a további transzcendens tényezők esetében ez a hit tagadására jellemző.

²⁷ Lásd 10. melléklet

²⁸ Lásd 11. melléklet

²⁹ Az ő esetükben is leginkább a teológiai tanításokkal lehet indokolni ezt az állítást, mivel kulcs szerepet tölt be ezen közösségek életében a kézrátételes gyógyítás, amely a „csodát”, mint explicit módon együtt járó tényezőként kezel.

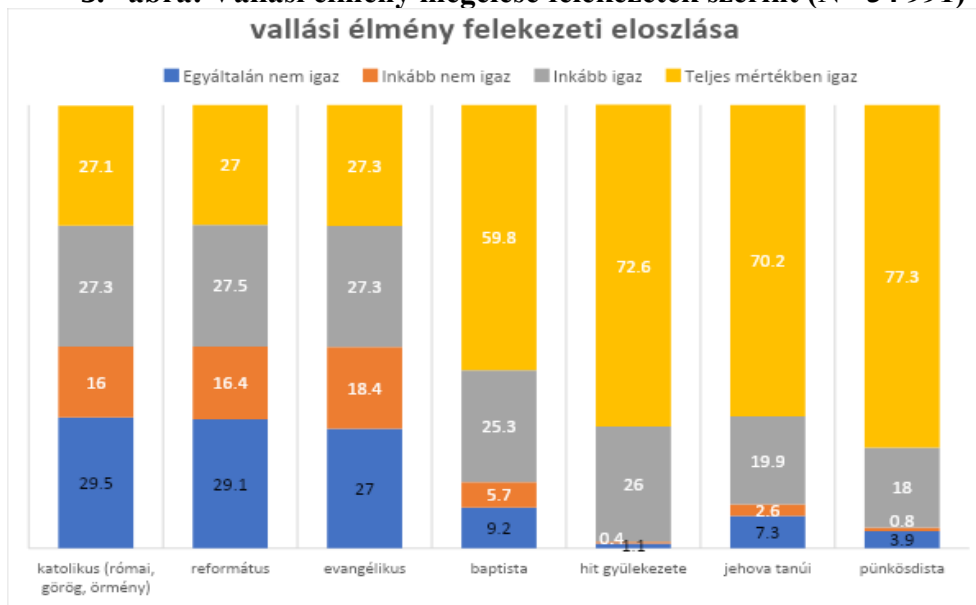
Fontos kiemelnünk azt is, hogy differenciáltabb képet kaptunk a Jehova Tanúinak követőinek hitvilágáról, hiszen érdekes kérdéseket vetnek fel aszerint, hogy mikor közelítenek a történelmi egyházak tagjai felé (pl.: csoda) és mikor mondanak totálisan ellent minden egyes felekezetnek (pl.: túlvilági élet, szentháromság).

2.3.4. Élmény

A vallási élménnyel kapcsolatos attitűdöket a megkérdezettek úgyszintén négy fokú skálán értékelhették az „egyáltalán nem igaz” állítástól a „teljes mértékben igaz” állításig. Jól látható különbségeket tapasztalhatunk a korábban már említett történelmi, nagy egyházak és az új vallási mozgalmak tagjai között a skála mindkét végpontját tekintve. Amíg előbbieik harmada egyáltalán nem élt át olyan katartikus élményt, amellyel közelebb kerülhetett volna Istenhez vagy a vallásához, addig ez utóbbi közösségek esetében elenyésző hányadot (kivétel képez ez alól a Jehova Tanúi 7,3 százalékkal) jelent. Ezek alapján elmondható, hogy a történelmi egyházak sokkal heterogénebb képet mutatnak ebben a kérdéskörben, mint az új vallási mozgalmak.

Külön érdemes kitérni a baptisták szerepére, hiszen ugyancsak egy átmeneti szerepkört vesznek fel abban a tekintetben, hogy döntő többségük (85, 1 százalék) már azonosította valamilyen mértékben a vallási élmény megélését, azonban a hit gyülekezete, és a pünkösdista tagok esetében markánsan magasabb, míg a jehova tanúhoz hasonló ez a hányad.

3. ábra: Vallási élmény megélése felekezetek szerint (N= 34 991)

Forrás: Saját szerkesztés Századvég adatbázisa alapján

Összességében az átlaghoz képest szignifikánsan magasabbnak tekinthető a vallási élményben teljesen bízók aránya az új vallási mozgalmak esetében, valamint ezzel egyetemben

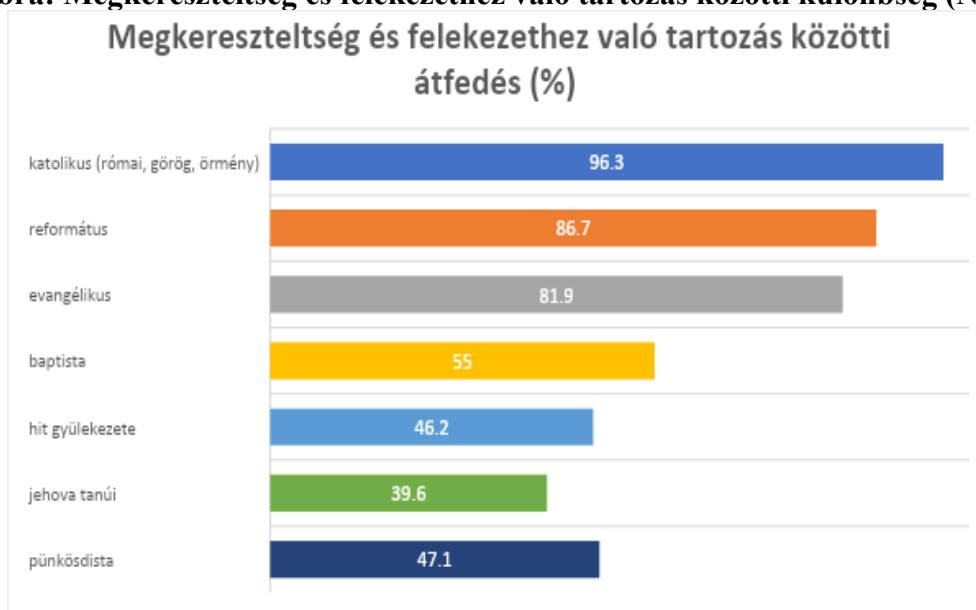
alacsonyabb azok aránya, akik még nem éltek át ilyet. Az adatok elemzése közben azonban érdemes feltenni a kérdést, hogy ez most pontosan annak tudható-e be az új vallási mozgalmak esetében, hogy ténylegesen ennyivel többen találkoznak ilyen szimbólumokkal, jelekkel, vagy pedig annak a folyamán, hogy az élet sokkal több területén keresik ezeket az élményeket?

2.3.5. Egyházakkal, tanításokkal való azonosulás

A következő fejezetben kitérünk az egyházakkal, illetve azok tanításaival való azonosulásra, bemutatva azt, hogy a bizonyos egyházakban való megkeresztelkedés mennyire van összhangban azzal, hogy melyik felekezet tagjának érzik magukat a kitöltők. Továbbá kitérünk a vallási tanokra irányuló egyetértésre és törekvésre.

A történelmi egyházak esetében megállapítható, hogy akik ezeknek a közösségeknek a tagjainak érzik magukat, azok körében már korábban nagyobb valószínűséggel zajlott le a rituális megkeresztelkedés ezekben az entitásokban. Az új vallási mozgalmak esetében azért komplexebb ez a kérdéskör, mivel javarészt a hívek később keresztkelnek, aminek betudható, hogy markánsan kisebb arányban tapasztalható átfedés aközött, hogy milyen közösséghez tartozónak érzi magát és hogy hol keresztkelkedett meg.

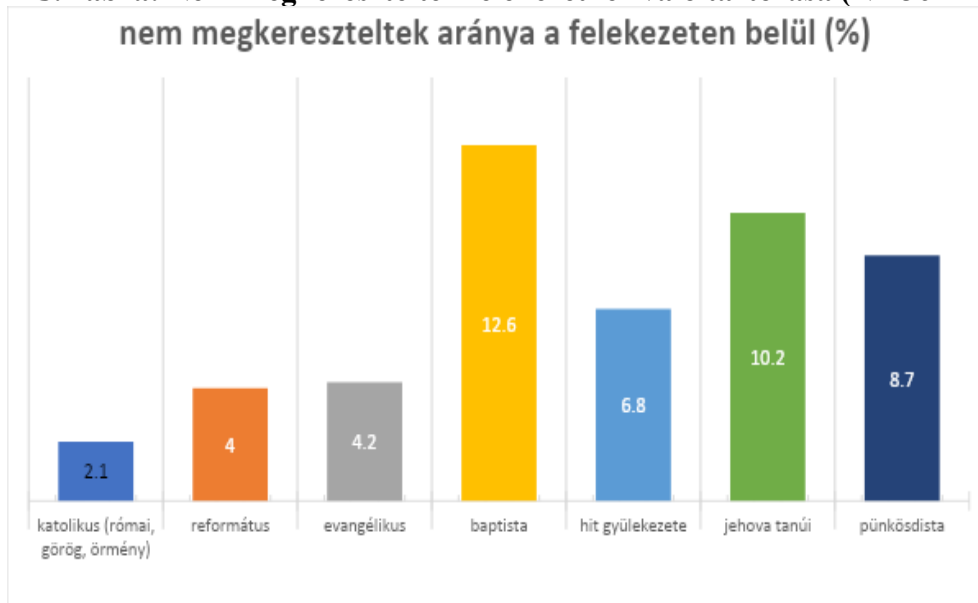
4. ábra: Megkereszteltség és felekezethez való tartozás közötti különbség (N= 36 244)

Forrás: Saját szerkesztés Századvég adatbázisa alapján

Javarészt az előző mondatban megfogalmazott állításunkkal indokolható az a tény, hogy legnagyobb arányban (12,6 százalék) baptistáknak érzik magukat az addig meg nem keresztkelkedettek. Szignifikánsan magasabb az átlaghoz képest még a nem megkeresztelt hívők esetében a jehova tanúival kapcsolatos egyetértés is, amelyből jól tükröződik, hogy leginkább az új vallási mozgalmakhoz való csatlakozást részesítik előnyben a keresztséget még fel nem vevők.

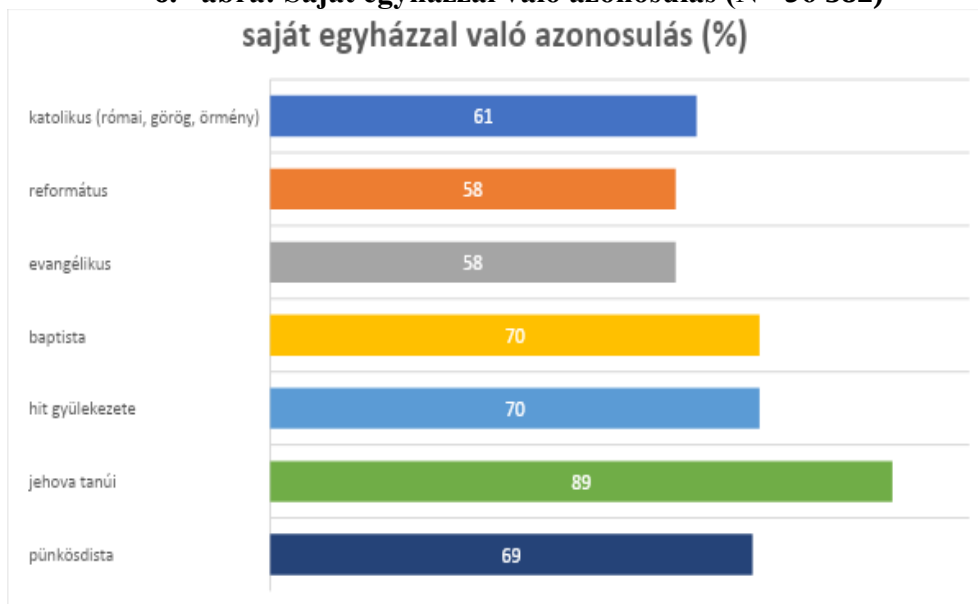
5. ábra: Nem megkereszteltek felekezethez való tartozása (N= 36 244)

Forrás: Saját szerkesztés Századvég adatbázisa alapján

A felekezethez tartozás korábbi, átfogó összehasonlítása után tágitjuk értelmezésünk horizontját a saját egyházzal kapcsolatos vélekedéssel. Kijelenthető, hogy a nagy egyházak hívei kisebb arányban azonosulnak saját egyházuk tanításaival, míg ez az új vallási mozgalmak esetében magasabb hányadot jelent. Azonban eltérést csak a Jehova Tanúi kapcsán tapasztalunk, akik közül 89 százalék érzi magáénak egyháza tanításait.

6. ábra: Saját egyházzal való azonosulás (N= 36 582)

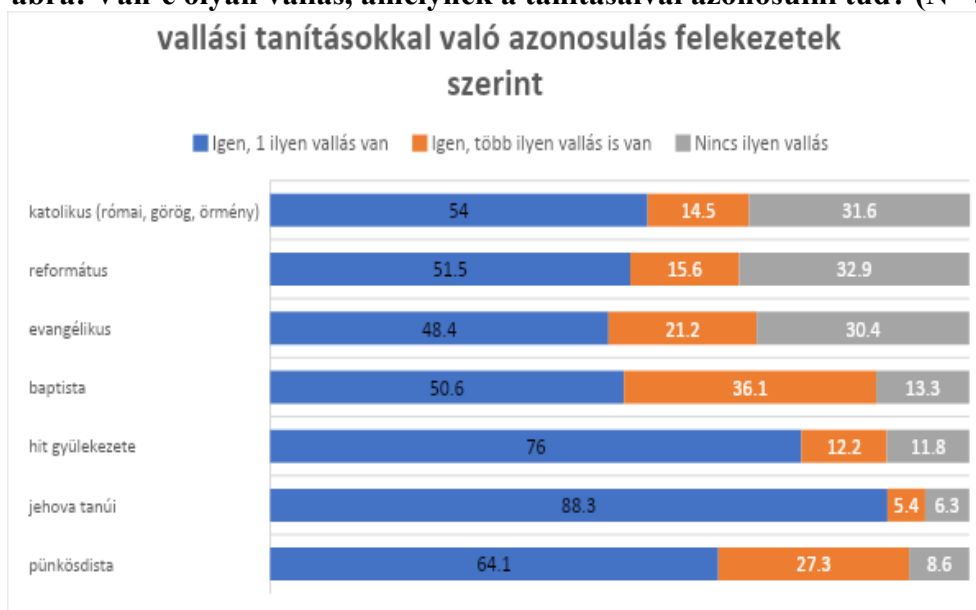
Forrás: Saját szerkesztés Századvég adatbázisa alapján

Ugyanakkor amellet, hogy mennyire fontos a saját egyházunkkal kapcsolatos azonosulás, górcső alá vettük azt is, hogy a különböző felekezetek tagjai mennyire tekinthetők pluralistának, pontosítva mennyire képesek befogadni és elfogadni más vallási tanításokat.

Első körben fontos kiemelni, hogy a nagy egyházak tagjainak harmada vallja magáról, hogy nincs olyan vallás, amelynek tanításaival azonosulni tudna. Második körben érdemes jobban szemügyre vennünk a baptisták által lefestett képet, mivel egy komplex, heterogén attribútummal rendelkeznek, – ami azt jelenti, hogy amellett, hogy alacsony a vallási tanításokat megtagadók hányada – szignifikánsan többen nyitottak más vallási tanításokra.

Nem szabad kihagynunk a több szempontból is már több, mint érdekesnek bizonyuló Jehova Tanúit sem, hiszen az ő esetükben beszélhetünk a legnagyobb arányban (88,3 százalék) a vallási tanítások tekintetében erőteljes befordulásról. Hozzájuk hasonlóak a hit gyülekezetének tagjai 76 százalékkal.

7. ábra: Van-e olyan vallás, amelynek a tanításaival azonosulni tud? (N= 35 214)

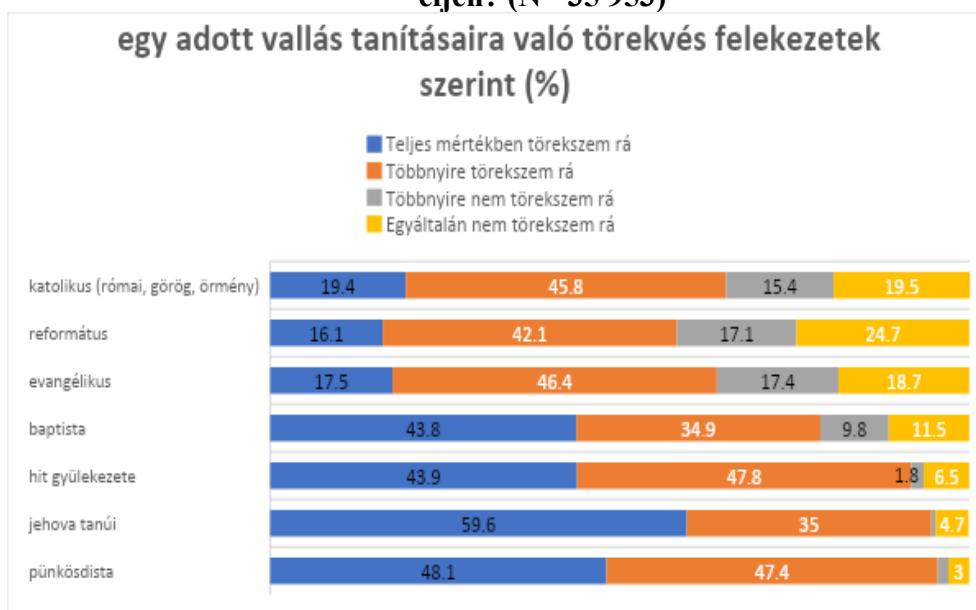

Forrás: Saját szerkesztés Századvég adatbázisa alapján

Ezt követően sorra vesszük azt is, hogy egy négy fokú skálán mennyire törekszenek az egyes felekezeti tagok egy adott vallás tanításainak betartására. A történelmi egyházak esetében kisebb arányban biztosak abban, hogy csak egy adott vallás tanításaira törekednének, azonban az új vallási mozgalmak esetében ez az arány szignifikánsan magasabb az átlagnál.

Külön érdemes megint csak kitérnünk a Jehova Tanúi tagjaira, mivel ahogyan a 15. ábránál is igyekeztünk kitérni erre, érzékelhetően zártabb közösségként identifikálják magukat, amit jól mutat az is, hogy több, mint felük biztos abban, hogy csak egy adott valláshoz kapcsolódó dogmákat követnek.

8. ábra: Mennyire törekszik arra, hogy 1 adott vallás vagy egyház tanításai szerint éljen? (N= 35 953)

Forrás: Saját szerkesztés Századvég adatbázisa alapján

Összességében megállapítható, hogy a történelmi egyházak tagjai érzik magukat ugyancsak annak a közösségnek a tagjainak, amelybe megkeresztelkedtek, azonban már kevésbé azonosulnak saját egyházuk tanításaival. Ehhez szorosan kapcsolódik az a kérdéskör is, hogy kisebb arányban törekszenek egy adott valláshoz tartozó dogmák szerint élni, valamint kevésbé érzik biztosnak azt is, hogy csak egy vallás tanításaival azonosuljanak.

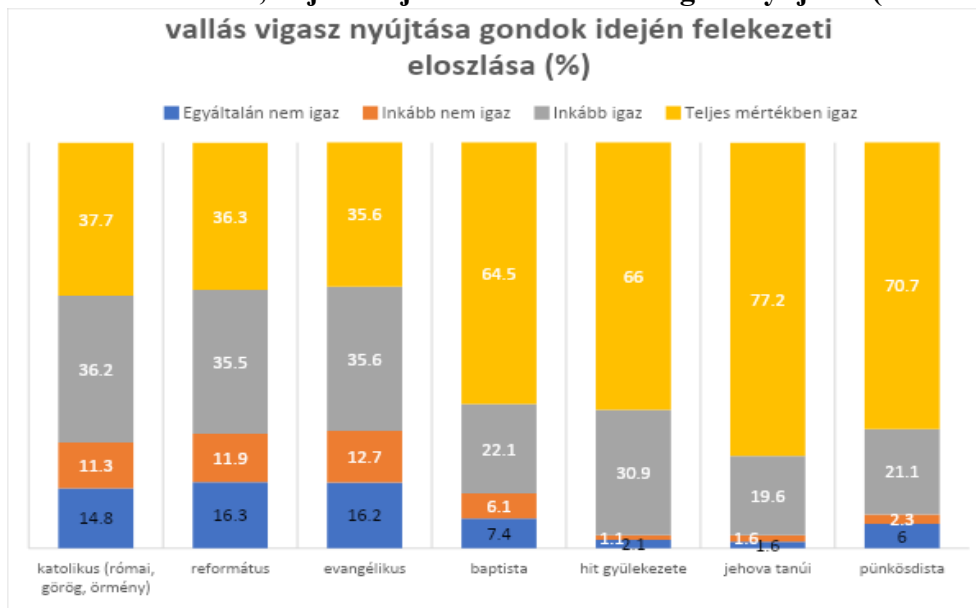
A korábbi elemzések során már ismertettük a baptista hívek kiterjedt szerepkörét, amelyet ebben a fejezetben azzal egészítünk ki, hogy vallási szempontból nyitottnak számítanak. Ehhez szorosan kapcsolódik a skála egyik szélsőségén lévő Jehova Tanúi, akik több szempontból is alátámasztották a vallási dogmák szerinti bezárkózást saját hitvilágukba.

2.3.6. Következmény

A hatodik, egyben utolsó vallási dimenzió vizsgálata alatt azt a következményt vesszük alapul, amely a vallás³⁰ egyik fontos kérdését tárgyalja, hogy milyen esetben fordulunk a saját hitvilágunk transzcendentális lényéhez, üdvözítőjéhez. Láthatjuk, hogy a történelmi egyházak tagjai kevésbé tekinthetők biztosnak abban, hogy gondok, bajok esetében a vallásban keressenek vigaszt. Ezzel ellentétben az új vallási mozgalmak tagjai döntő többségben vallási válaszokat keresnek a különböző problémák fellépése során. Közülük is kiemelkednek a Jehova Tanúi hívők, akik a legmagasabb arányban (77,2 százalékkal) állítják bizonyosságukat ebben a kérdéskörben.

³⁰ Ebben az esetben nem csak a keresztény kultúrkör által megfogalmazott egzakt vallásra, hanem az általános értelemben kiterjesztett vallásra gondoltunk, idesorolva a keleti tanításokat is és az egyéb vallási közösségeket is.

9. ábra: Gondok, bajok idején történő vallási vigasz nyújtása (N= 34 991)

Forrás: Saját szerkesztés Századvég adatbázisa alapján

Ez a kérdéskör szorosan összefügg az elméleti háttérben is taglaltokhoz, miszerint az új vallási mozgalmak tagjai leginkább a személyes problémák megoldása miatt csatlakoznak ezekhez a közösségekhez, legyen ez akár kábítószer függőség, otthontalanság érzete, vagy identitásválság (Bakó; 2008). Így azonban értelmet nyer az empirikus adatok feldolgozása során, hogy miért szignifikánsan magasabb az új vallási közösségek tagjainak létszáma a biztosan vallási vigaszt keresők között.

Konklúzió

Az elméleti háttér és a kutatási eredmények részletes áttekintése után beláthatjuk, hogy a történelmi egyházak és az általunk új vallási mozgalomként definiált entitások szembe állítása érdekes, izgalmas eredményeket tárt elénk, valamint a kutatási kérdéseinkre is sikerült választ találnunk.

Első körben arra szeretnénk kitérni, hogy az általunk használt, barkeri hét ismertetőjegy közül melyeket tekinthetjük igaznak az általunk új vallási mozgalomként definiált közösségekre. Ugyan ezen ideáltípusok leginkább a mozgalmak kezdeti stádiumára igazak, ettől függetlenül több közös pontot is felfedezhetünk a jelenlegiekkel. Az első ilyen a kis méret és az ebből adódó személyes kapcsolat, amelyet az országos tendenciákkal is, és a bemutatott adatbázissal is alátámaszthatunk. Emellett az átlagtól eltérő demográfiai összetétellel rendelkeznek, amely leginkább az életkor esetében csúcsosodik ki. A vallásossági trendek esetében elmondható róluk, hogy javarészt nem születnek bele hitükbe (ezt a 8. és 9. ábránál részletesen kifejtettük), hanem ezt választják, amelyet a nem megkeresztelkedettek nagy arányú NRM-mozgalmakkal való azonosulása is indokol. Valamint nagyon fontos a mi-ők közösség felfogás ezen entitások életében, amelyet bizonyos közösségek (leginkább a Jehova Tanúi) vallási bezárkózásából tapasztalhatunk. Ezek alapján a Barker által megfogalmazott ismertetőjegyek közel felét vélhetjük felfedezni a vizsgált közösségekben.

Amíg a történelmi egyházak sokkal heterogénebb, szerteágazóbb vallási képpel rendelkeznek, addig az NRM-mozgalmak esetében szinte minden vallási dimenziót vizsgálva „vallásosabbnak” tekinthetőek, mint az előbbi közösségek tagjai. Ámbár nem minden felekezet esetében jellemző, hogy saját vallásuk tanításaival azonosulni tudnak, az mindenképpen figyelemre méltó, hogy a Jehova Tanúi ebből a szempontból is kiemelkednek. Ahogyan az egy adott valláshoz való húzás, tanításaikhoz fűződő törekvés esetében is, de ebben a kérdéskörben a többi új vallási mozgalom entitásai is efelé konvergálnak. Hasonló eredményeket figyelhetünk meg Máté-Tóth András és Nagy Gábor Dániel (2008) tanulmányában is, ahol szintén a Jehova Tanúi zárkózottsága figyelhető meg, annak ellenére is, hogy nem történelmi egyházakkal, hanem más új vallási mozgalmakkal hasonlították össze. Illetve kiemelendő Kamarás István (2010) kutatása az újprotestáns felekezetek vallásosságáról, habitusáról és ízléséről, ahol megállapítja, hogy a Jehova Tanúi és pünkösdiel között találta a legnagyobb hasonlóságot vallásosság tekintetében, habitus alapján pedig a baptisták, a pünkösdiel és a Jehova Tanúi is hasonlóknak tekinthetők. Ugyanakkor a habitusbéli hasonlóságok alapján kialakított csoportok csak részben fedik át a vallosságbéli hasonlóságok alapján kialakított

csoportokat. A Jehova Tanúi és pünkösdi követők között azonban kutatásunk során is találtunk hasonló jegyeket a vallásosságban. Illetve Kamarás István tanulmányában is felfedezhetünk hasonlatosságot az általunk is boncolgatott kérdésben, miszerint a baptista gyülekezetekhez tartozók is hasonló képet képesek mutatni az általunk NRM-mozgalomként definiált entitásokhoz.

Ezekből a tényezőkből adódóan a vallási pluralizmus és szekularizáció jelensége leginkább a történelmi egyházak tagjai esetében fogalmazhatók meg, kihangsúlyozva, hogy ehhez még markánsan hozzájárult a személyes vallási önmeghatározás sokszínűsége és a különböző (nem csak keresztény gyökerű) vallási tényezőkben való hit sokszínűsége is. Ebből adódóan további kutatást igényel, hogy csak az önmagukat „vallásosnak” meghatározó történelmi egyházak tagjait vessük össze az új vallási mozgalmak tagjaival. Mindezt arra a hipotézisre alapozva, hogy így kevésbé éles különbségek rajzolódhatnak ki az entitások tagjai között.

Kutatásunk során a baptisták helyzetét volt még kifejezetten érdekes vizsgálni, mivel egy igen meghatározó történelmi múlttal rendelkező egyházat soroltunk az új vallási mozgalmak közé. Első körben ezt a demográfiai mutatók indoklása mellett tettük meg, azonban ahogy egyre mélyebben megismertük a vallási összetételüket ez a kategorizálási kérdés egyre jobban relevánssá vált.

Amellett, hogy a kétdimenziós tipológia elmélet során denominációként került azonosításra – amely fogalmi keret szintén helytálló a más vallásokra történő nyitottságuk alapján, – igen fontos tényező, hogy ennél árnyaltabb, a már sokszor említett, „középutas” szerepet tárt elénk a történelmi egyházak és az új vallási mozgalmak tagjai között. Mindamellett, hogy érzékelhetően több kérdésben is markánsan a többi NRM-mozgalom felé vette az irányt.

Ennek következtében felmerül a kérdés, hogy ez milyen tényezőre vezethető vissza. Olyan vallási, teológiai megújulás történt, amelyre nem terjedt ki a vizsgálódásunk³¹, vagy az új vallási mozgalmak alapvetően tág értelmezésű definíciója nem helyén álló? Ugyanakkor az is paradox helyzetet teremt, hogy az egyházi terminus technikusok is erőteljesen áthatják az ebben a témában történő kutatási hátteret.

Kutatásunk záró gondolataként amellett szeretnénk érvelni, hogy az új vallási mozgalmak definíciója nem abban kérdőjeleződik meg, hogy mennyire tágra terjesszük ki ezen fogalmi kereteket, hanem az alapvető „új” jelző használata mennyiben tekinthető helytállónak, valamint mennyire érdemes ehhez a fogalmi struktúrához ragaszkodni. Ahogyan ki is emeltük az elméleti

³¹ A dolgozat tartalmi kritériumai által megadott maximális oldalszám ennek a kérdésnek a boncolgatását nem tette lehetővé, így szükséges volt ezt az igen hatalmas témát önmagához képest felületesen bemutatni.

hátterben, Yinger univerzális egyháznak tekinti a Római Katolikus Egyházat, amelyhez képest a reformáció³² által létrejövő református és evangélikus közösségek is újítólag hatottak a vallási életre. Ezzel szemben deviánsnak voltak bélyegezve pontosan emiatt a „megújulás” miatt (Nagy; 2011), mára viszont történelmi egyházakként, bevett egyházakként tekintünk rájuk. Ez a példa is jól szemlélteti, hogy maga az „új” jelző mennyire absztrakt, függ a perspektívától és az origó ponttól, amely jelen esetünkben a Római Katolikus Egyház, a vizsgált NRM-mozgalmak esetében pedig az általunk történelmi egyházakként emlegetett közösségek.

Ennek következményeképpen ez a téma is még további kutatást igényel, kiterjesztve ezen közösségek tágabb értelmezésű teológiai vizsgálatával. Ha beigazolódik azon feltevésünk, hogy egy vallási megújulás ment végbe a baptista közösségen belül, érdemes lehet ténylegesen az „új vallási mozgalmak” definíciójának létjogosultságát abban megkérdőjelezni, hogy talán érdekesebb a vallási közösségek ciklikusságát (felívelő, stagnáló, leszálló).

³² A szó önmagában hordozza a megújulás kifejezést. Forrás: <https://wikiszotar.hu/ertelmezo-szotar/Reform%C3%A1ci%C3%B3> (Letöltés dátuma: 2023. 04. 21.)

Bibliográfia

Bakó Boglárka (2008): Az új vallási mozgalmak – A pünkösdi és a pünkösdi-karizmatikus mozgalmak, [BAK BOGLRKA \(tk.hu\)](#) (Letöltés dátuma: 2023.01.05.)

Barker, Eileen (1995): New Religious Movements: The Inherently Changing Scene. = The Future of Religion. East and West (Ed. Borowik, Irena – Jablovski, Pzemyłslaw) Kraków, Jagellonian University.

Beckford, James A. (1985): Cult Controversies: The Social Response to the New Religious Movements, London, Tavistock

Bohn, N. (2007): Kleines Lexikon der Sekten, Psychogruppen und Strukturvertriebe. Paderborn.

Földvári Mónika – Rosta Gergely (1998): A modern vallásosság megközelítési lehetőségei, Szociológiai Szemle 1., 127–139. o., <https://szociologia.hu/dynamic/9801foldvari.htm#07> (Letöltés dátuma: 2023.01.04.)

Greely, Andrew M. (1997): Coleman revisited: religious structures as a source of social capital. American Behavioral Scientist, 40, 587-594. o.

Gyorgyovich Miklós (2023): A 2022-es népszámlálás felekezeti hovatartozás-mérésének margójára, Századvég Folyóirat, Vidék 3. sz., 121-135.o., https://szazadvegfolyoirat.hu/wp-content/uploads/2023/12/SZAZADVEG_2023_3_07_A-2022-es-nepszamlalas-felekezeti-hovatartozas-meresenek-margojara.pdf (Letöltés dátuma: 2024.05.26.)

Hamilton, Malcom B. (1998): Szekták, kultuszok, mozgalmak. = Uő: Vallás, ember, társadalom. Elméleti és összehasonlító vallásszociológia. Bp. 1998, 249. o.

Havasi Virág (2018): Keresztény új vallási és vallási megújulási mozgalmak Magyarországon 1945-től napjainkig, Egyháztörténeti Szemle, 19. évf., 4. sz., 106-128. o. https://epa.oszk.hu/03300/03307/00060/pdf/EPA03307_egyhaztorteneti_szemle_2018_04_10_6-128.pdf (Letöltés dátuma: 2024. 05.18.)

Kamarás István (2003): Kis magyar religiográfia, Pro Pannonia, Pécs.

Kamarás István (2010): Újprotestáns vallásosság, habitus, ízlés, In: Tanulmányok a magyarországi újprotestáns egyházak múltjából, jelenéből és teológiájából (szerk. Rajki Zoltán) Bp,
 Kisegyház-kutató Egyesület
 http://kisegyhazkutato.hu/dokumentumok/dok2010/1.KKE_tanulmanykotet.pdf (Letöltés dátuma: 2024. 05.18.)

Kollár Dávid (2020): A kisegyházak követőinek vallásossága. In: Vallásosság Magyarországon. Társadalomtudományi Tanulmányok (szerk. Gyorgyovich Miklós) Bp., Századvég Kiadó

Központi Statisztikai Hivatal (2014): 2011. évi Népszámlálás, Vallás, felekezet, [Népszámlálás 2011 - 10. Vallás, felekezet \(ksh.hu\)](#) (Letöltés dátuma: 2023.01.04.)

Lőrinczi Tünde (2011): Egyház? Szekta? Mozgalom? Vallásos jellegű közösségek kutatásának elméleti hátterei, [EMEFuzetek_2011-1-2.indd](#) (Letöltés dátuma: 2023.01.05.)

Máté-Tóth András (2007): A misztika szociológiája. Ernst Troeltsch harmadik típusa, Erdélyi társadalom, 5. évf. 1. sz., <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=98316> (Letöltés dátuma: 2023. 03. 16.)

Máté-Tóth András – Nagy Gábor Dániel (2008): Vallásosságtípusok néhány új vallási mozgalomban, In: Vallásosság változatok (szerk. Máté-Tóth – Nagy) Szeged, Jatepress. <https://ebook.ek.szte.hu/index.php/btk-vallastudomanyi-tanszek/catalog/book/235/chapter/507> (Letöltés dátuma: 2024. 05.18.)

Máté-Tóth András – Nagy Gábor Dániel – Török Péter (2008): Az új vallási közösségek viszonya a társadalomhoz. In: Vallásosság változatok (szerk. Máté-Tóth – Nagy) Szeged, Jatepress.

Mikonya György (2014): Vallásos mozgalmak, pszichocsoportok és a nevelés aktuális problémái a pedagógia „árnyékában”, Pedagógia történeti Szemle, 1. évf. 3. sz. 1-21. o., [Vallásos mozgalmak, pszichocsoportok és a nevelés aktuális problémái a pedagógia „árnyékában” | György | Pedagógia történeti Szemle \(pedagogiatortenetiszemle.hu\)](https://pedagogiatortenetiszemle.hu/Vall%C3%A1sos_mozgalmak_pszichocsoportok_%C3%A9s_a_nevel%C3%A9s_aktu%C3%A1lis_probl%C3%A9m%C3%A1i_a_pedag%C3%B3gia_%C3%A1rny%C3%A9k%C3%A1ban%20%20Gy%C3%B6rgy%20Pedag%C3%B3gia_t%C3%B3rt%C3%A9neti_Szemle) (Letöltés dátuma: 2023.01.05)

Moksony Ferenc – Hegedűs Rita (2009): A kutatási módszerek szociológiája = Sociology of research methods, Munkabeszámoló OTKA., <http://real.mtak.hu/1919/> (Letöltés dátuma: 2023. 04. 21.)

Molnár Attila (1998): Szekták, új vallási jelenségek, Bp., Pannonica

Nagy Gábor Dániel (2011): A vallási közösségek és a deviancia, [szakkol_006_153-168.pdf \(u-szeged.hu\)](#) (Letöltés dátuma: 2023.01.05.)

Niebuhr, H.R. (1957): The Social Sources of Denominationalism. Cleveland: World Publishing Co.

Popper Péter (2001): Van ott valaki? A valláspszichológia néhány fontos kérdéséről. Saxum, Budapest.

Rajki Zoltán (2014): Jehova Tanúi és az államhatalom Magyarországon 1945 és 1989 között, Egyháztörténeti Szemle, 15. évf., 4. sz., 94-109. o. https://epa.oszk.hu/03300/03307/00044/pdf/EPA03307_egyhaztorteneti_2014_04_094-109.pdf (Letöltés dátuma: 2024. 05.18.)

Reed, J.S. (1975). Needles in haystacks: studying "rare" populations by secondary analysis of national sample surveys. Public Opinion Quarterly, 39: 514-522

Rixer Ádám (2021): Az új vallási közösségek létrejöttének magyarországi okai a XXI. század elején, Vallástudományi szemle 1, 30-67.o., https://btk.kre.hu/images/vallastudomanyi_szemle/2021-1/VSz_2021_1_030-067.pdf (Letöltés dátuma: 2024. 05.18.)

Rosta Gergely (2011): Vallásosság a mai Magyarországon, Vigilia, 76. évf. 10 sz. 741-750.o., [Vigilia 2011/10](#) (Letöltés dátuma: 2023.01.05.)

Rosta Gergely (2023): Kivonulás vagy elmozdulás az individuális vallásosság irányába? A 2022-es népszámlálás eredményeinek elemzése, Egyházforum, XXXVIII. évf. 1. sz., 3-10.o.

Szarka Emese (2014): Új vallási mozgalmak és Életreform mozgalmak kapcsolata, In: Németh András, Pukánszky Béla, Pirka Veronika (szerk., 2014): Továbbélő utópiák – reformpedagógia és életreform a 20. század első felében. Gondolat Kiadó, Budapest, 82-99.p., https://www.academia.edu/33884357/UVM_%C3%A9s_%C3%A9letreform_mozgalmak_kapcsolata_pdf (Letöltés dátuma: 2023.03.11.)

Szenes Márta (2009): Új vallási mozgalmakba belépett fiatalok életútjellemezői a megtérést megelőzően. In: Új vallásos mozgalmak és a pedagógia (szerk. Mikonya György-Szarka Emese) ELTE Eötvös Kiadó Bp. 40-66.

Tomka Miklós (1998): A vallásosság mérése. In: Studia Religiosa. Tanulmányok András Imre 70. születésnapjára (szerk. Máté-Tóth András, Jahn Mária) Szeged, a. Bába és Társa Kft.

Török Péter (2008): A vallási entitások tipologizálása és alkalmazása a magyar helyzetre, [vallas a tarsadalomban 03_009-028.pdf \(u-szeged.hu\)](https://www.szege.hu/03_009-028.pdf) (Letöltés dátuma: 2023.01.05.)

Troeltsch, Ernst (1960): The Social Teaching of the Christian Churches. Vols. 1 and 2. Trans. by O. Wyon. New York: Harper & Row

Vernette, J. (2003): Szekták, Palatinus, Bp.

Weber, Max (1963): The Sociology of Religion. Trans. by Ephraim Fischhoff. Boston, Beacon Press

Yinger, Milton (1970): The Scientific Study of Religion, New York, Macmillan

Internetes források:

<https://katolikus.hu/cikk/szervezeti-felepites-57101229> (Letöltés dátuma: 2023.01.05.)

<https://www.reformatus.hu/> (Letöltés dátuma: 2023.01.05.)

<https://www.evangelikus.hu/> (Letöltés dátuma: 2023.01.05.)

[Jehova Tanúi hivatalos honlapja: jw.org | magyar](http://jw.org/magyar) (Letöltés dátuma: 2023.01.05.)

[Hit Gyülekezete - Németh Sándor - Vidám Vasárnap \(hitgyulekezte.hu\)](http://hitgyulekezte.hu) (Letöltés dátuma: 2023.01.05.)

<https://punkosdi.hu/rolunk/tortenelmunk/> (Letöltés dátuma: 2023.01.05.)

<https://www.baptist.hu/> (Letöltés dátuma: 2023.01.05.)

<https://wikiszotar.hu/ertelmezo-szotar/Reform%C3%A1ci%C3%B3> (Letöltés dátuma: 2023.04.21.)

Mellékletek

1. melléklet: Történelmi egyházak tagjai teljes társadalomhoz viszonyított aránya, nemi, illetve korcsoportok szerinti eloszlása

	Felekezetek 2001	Felekezetek 2011

Demográfiai változók		Katolikus	Református	Evangélikus	Katolikus	Református	Evangélikus
Teljes társadalom (%)		54,5	15,9	3	39	11,6	2,2
Nem (%)	Nő	56	16,4	3,1	40,6	12,1	2,3
	Férfi	52,9	15,4	2,8	37,2	11	2
Korcsoportok (%)	0-14 éves	14,6	14,4	12,7	12,1	12,7	11,7
	15-39 éves	32,4	30,7	28,5	29,5	29	27,4
	40-59 éves	29,2	29,4	29,2	28,2	27,3	26
	60+	23,8	25,6	29,6	30,2	31	34,9

Forrás: Saját szerkesztés KSH 2014-es Vallás felekezetek kötet alapján

2. melléklet: Történelmi egyházak tagjai korcsoportok és településtípusok szerinti eloszlása

		Felekezetek 2011		
Demográfiai változók		Katolikus	Református	Evangélikus
0-14 éves korcsoport és település (%)	0-14 éves főváros	10,8	10,3	12,6
	0-14 éves megyeszékhely	16,8	14,2	20
	0-14 éves egyéb város	30,7	35	32,6
	0-14 éves község	41,7	40,5	34,8
15-39 éves korcsoport	15-39 éves főváros	13,9	13,7	15,4

és település (%)				
	15-39 éves megyeszékhely	18,8	16,9	20,9
	15-39 éves egyéb város	29,4	33,2	31
	15-39 éves község	37,9	36,1	32,8
40-59 éves korcsoport és település (%)	40-59 éves főváros	11,6	11,3	11,3
	40-59 éves megyeszékhely	17,9	15,4	20
	40-59 éves egyéb város	30,9	35,8	32,7
	40-59 éves község	39,7	37,5	35,9
60 év feletti korcsoport és település (%)	60 év feletti főváros	15,6	14	15,7
	60 év feletti megyeszékhely	19,3	17,4	21,1
	60 év feletti egyéb város	30	36,3	31,9
	60 év feletti község	35,2	32,3	31,3

Forrás: Saját szerkesztés KSH 2014-es Vallás felekezetek kötet alapján

3. melléklet: Új vallási mozgalmak tagjai teljes társadalomhoz viszonyított aránya, nemi, illetve korcsoportok szerinti eloszlása

	Felekezetek 2011
--	------------------

Demográfiai változók		Hit Gyülekezete	Jehova Tanúi	Pünkösdi	Baptista
Teljes társadalom (%)		0,2	0,3	0,1	0,2
Nem (%)	Nő	0,2	0,4	0,1	0,2
	Férfi	0,2	0,3	0,1	0,2
Korcsoportok (%)	0-14 éves	22,7	13,8	22	15,6
	15-39 éves	38,8	32,4	38	32
	40-59 éves	28,6	29,8	25,6	25,2
	60+	10	24	14,4	27,2
		Felekezetek 2001			
Demográfiai változók		Hit Gyülekezete	Jehova Tanúi	Pünkösdi	Baptista
Teljes társadalom (%)		<0,1	0,2	0,1	0,2
Nem (%)	Nő	<0,1	0,3	0,1	0,2
	Férfi	<0,1	0,2	0,1	0,2

Forrás: Saját szerkesztés KSH 2014-es Vallás felekezet kötet alapján

4. melléklet: Új vallási mozgalmak tagjai korcsoportok és településtípusok szerinti eloszlása

		Felekezetek 2011			
Demográfiai változók		Hit Gyülekezete	Jehova Tanúi	Pünkösdi	Baptista
0-14 éves korcsoport és település (%)	0-14 éves főváros	15,8	13,8	7,5	13,4
	0-14 éves megyeszékhely	20,4	18,2	10,5	19,2

	0-14 éves egyéb város	30,4	38	49	38,4
	0-14 éves község	33,4	30	33	29
15-39 éves korcsoport és település (%)	15-39 éves főváros	20,1	17,9	12,8	20,5
	15-39 éves megyeszékhely	20,2	21	14,1	20,9
	15-39 éves egyéb város	29,6	35,4	45,5	33,5
	15-39 éves község	30	25,7	27,6	25,1
40-59 éves korcsoport és település (%)	40-59 éves főváros	19	16,3	13,1	16,6
	40-59 éves megyeszékhely	20	21,8	13,3	20,3
	40-59 éves egyéb város	30,6	34,5	44,3	34,1
	40-59 éves község	30,4	27,3	29,3	29
60 év feletti korcsoport és település (%)	60 év feletti főváros	20	15,9	9,6	19,4
	60 év feletti megyeszékhely	21,7	20,5	14,5	16,6
	60 év feletti egyéb város	33,3	35,6	44,7	34,9

	60 év feletti község	25	28	31,2	29,1
--	-------------------------	----	----	------	------

Forrás: Saját szerkesztés KSH 2014-es Vallás felekezet kötet alapján

5. melléklet: Válaszmegtagadók eloszlása a teljes társadalomban, illetve nemek szerint

		Felekezetek 2001	Felekezetek 2011
Demográfiai változók		Nem tudja/Nem válaszol	Nem tudja/Nem válaszol
Teljes társadalom (%)		10,8	27,2
Nem (%)	Nő	10,2	26,4
	Férfi	11,6	28

Forrás: Saját szerkesztés KSH 2014-es Vallás felekezet kötet alapján

6. melléklet: Demográfiai változók felekezetek szerint (N=36 582)

Demográfiai változók		Katolikus	Református	Evangélikus	Baptista	Hitgyülekezetek	Jehova Tanúi	Pünkösdi
Nem (%)	Férfi	43,9	41,9	42,5	42,7	49,8	35,4	36
	Nő	56,1	58,1	57,5	57,3	50,2	64,6	64
Életkor (%)	18-29 éves	16,9	19,2	15,1	27,1	33,8	21,3	31,7
	30-39 éves	15,7	16,3	16,4	18,8	14,4	16,6	12,2
	40-49 éves	16,1	15,4	14,9	15,8	21,8	21,6	14,4
	50-59 éves	16,7	16,6	16,9	13,8	13	20,4	15,8
	60+ éves	34,6	32,6	36,7	24,6	16,9	20,1	25,9
Település (%)	Budapest	10,8	11,6	13,1	22,6	15,8	19,8	17,1
	Megyeszékhely	15,4	13,1	17,1	19,2	15,1	11,9	10,7
	Város	35,1	40,9	37,6	30,1	26,8	43,1	45
	Falu	38,7	34,4	32,2	28	42,3	25,2	27,1
Iskolai végzettség (%)	Alapfokú vagy alacsonyabb	35,8	35,3	32,2	41	48,3	43,9	36,7
	Középfokú érettség nélkül	17,4	16,3	12,7	10,5	15,7	22,9	18
	Középfokú érettségivel	29,4	29,2	32,1	28	23,4	27,9	34,5
	Felsőfokú vagy magasabb	17,4	19,3	23	20,5	12,6	5,3	10,8

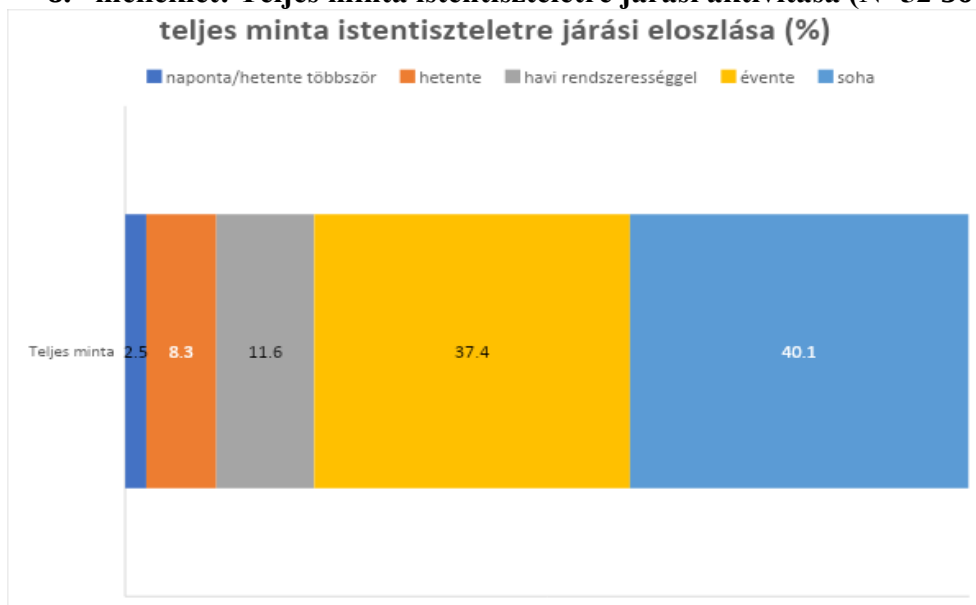
Forrás: Saját szerkesztés Századvég adatbázisa alapján

7. melléklet: Teljes minta demográfiai eloszlása

Demográfiai változók		Teljes minta
Nem (%)	Férfi	46,9
	Nő	53,1
Életkor (%)	18-29 éves	21,6
	30-39 éves	17,4
	40-49 éves	16,7
	50-59 éves	16
	60+ éves	28,4
Település (%)	Budapest	14,2
	Megyeszékhely	16,3
	Város	36,6
	Falu	33
Iskolai végzettség (%)	Alapfokú vagy alacsonyabb	31,7
	Középfokú érettségi nélkül	16,6
	Középfokú érettségivel	31,9
	Felsőfokú vagy magasabb	19,8

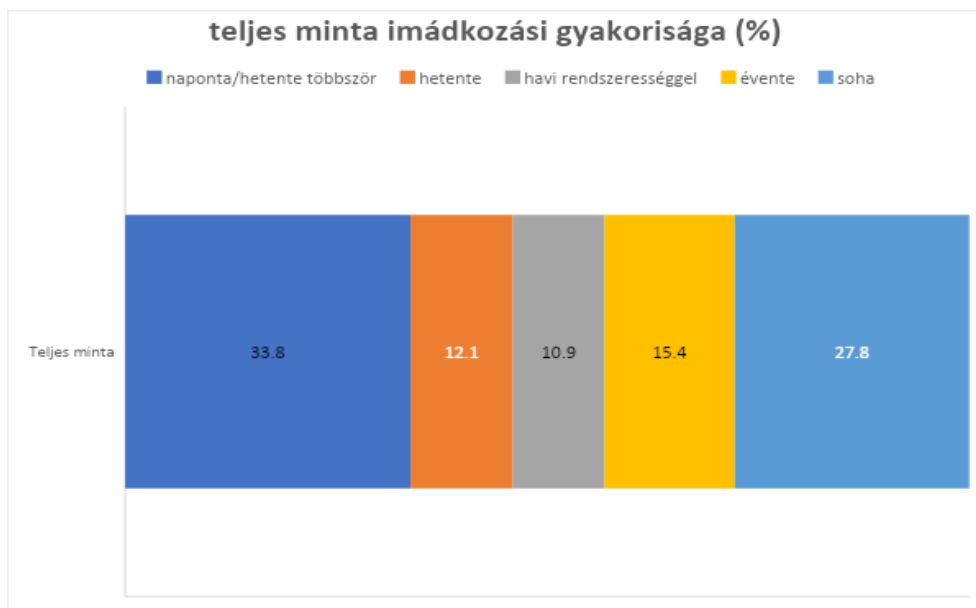
Forrás: Saját szerkesztés Századvég adatbázisa alapján

8. melléklet: Teljes minta istentiszteletre járási aktivitása (N=52 564)

Forrás: Saját szerkesztés Századvég adatbázisa alapján

9. melléklet: Teljes minta imádkozási gyakorisága (N= 52 087)

Forrás: Saját szerkesztés Századvég adatbázisa alapján

10. melléklet: Valamiben való hit, felekezetek szerint (N= 36 582)

Valamiben való hit		Katolikus	Református	Evangélikus	Baptista	Hitgyülekezete	Jehova Tanúi	Pünkösdi
Isten (%)	Határozottan nem hisz	6,1	7,7	9,1	5	0	0,3	0,7
	Inkább nem hisz	6,2	7,9	7,3	1,3	0	0,3	0
	Inkább hisz	28,6	28,5	28,7	13,8	11,9	16	10,1
	Határozottan hisz	55,9	52	50,5	78,8	87	82,8	87,8
	NT/NV	3,1	4	4,3	1,3	1,1	0,6	1,4
Túlvilági élet (%)	Határozottan nem hisz	26	27,4	27,1	8,8	8,8	62,6	14,3
	Inkább nem hisz	15,1	15,5	16,8	1,7	5,3	13,2	6,4
	Inkább hisz	23,3	23,7	23,9	18	14	7,5	13,6
	Határozottan hisz	27,2	25	25,4	69,5	66	13,8	59,3
	NT/NV	8,3	8,4	6,8	2,1	6	2,8	6,4
Szentháromság (%)	Határozottan nem hisz	16,1	20,2	19,5	10,4	8	63,6	2,2
	Inkább nem hisz	10,5	14,1	12,9	7,1	3,1	9,7	1,4
	Inkább hisz	27,2	24,4	24,3	17,9	12,9	5	23
	Határozottan hisz	41,5	35,1	36,5	63,8	74,8	17,9	71,2
	NT/NV	4,8	6,1	6,7	0,8	1	3,8	2,2
Jézus feltámadása (%)	Határozottan nem hisz	14,3	16,8	18,1	6,3	1,1	1,6	1,4
	Inkább nem hisz	11,4	13,2	13,4	4,6	1,1	0,6	0
	Inkább hisz	26,4	25,4	25,1	15,1	12,6	11,9	13,8

	Határozottan hisz	42,2	38,1	37,1	73,2	85,3	85	79,7
	NT/NV	5,6	6,4	6,3	0,8	0	0,9	5,1

Forrás: Saját szerkesztés Századvég adatbázisa alapján

11. melléklet: További transzcendentális dogmákban való hit (N= 36 582)

Valamiben való hit		Katolikus	Református	Evangélikus	Baptista	Hitgyülekezete	Jehova Tanúi	Pünkösdi
Lélekván-dorlás (%)	Határozottan nem hisz	34,8	35,4	36,8	58,2	56,7	74	56,5
	Inkább nem hisz	18	17,3	20,2	12,1	13,4	14,4	13
	Inkább hisz	20,9	20,9	22,9	8,8	5,3	4,1	6,5
	Határozottan hisz	20,5	19,9	15,1	11,3	22,2	6	9,4
	NT/NV	5,9	6,6	5	9,6	2,5	1,6	14,5
Csoda (%)	Határozottan nem hisz	32,3	35,1	35,3	15,1	4,6	39,5	6,5
	Inkább nem hisz	18,2	18,9	20,4	7,9	5,6	11	3,6
	Inkább hisz	23,9	22,7	21,7	25,5	25,6	22,3	22,3
	Határozottan hisz	22,7	20,6	18,6	49,4	61,8	25,7	67,6
	NT/NV	3	2,7	4	2,1	2,5	1,6	0
Horoszkóp (%)	Határozottan nem hisz	46,1	47,5	49	71,5	77,8	80,8	82,9
	Inkább nem hisz	25,3	25,2	27	15,5	14,4	12,9	11,4
	Inkább hisz	16,8	16,6	13,7	5,4	4,9	3,1	3,6
	Határozottan hisz	9,3	8,6	6,3	7,1	2,8	2,8	1,4
	NT/NV	2,6	2,1	4,1	0,4	0	0,3	0,7
Mágia (%)	Határozottan nem hisz	65	66	64,7	76,6	62,1	81,9	79,9
	Inkább nem hisz	20,9	20,5	21	12,6	16,5	12,8	9,4
	Inkább hisz	6	5,9	5,3	2,1	10,2	0,6	6,5
	Határozottan hisz	4,8	4,3	4,3	5,4	10,9	3,8	3,6
	NT/NV	3,4	3,2	4,8	3,3	0,4	0,9	0,7
Jóslás (%)	Határozottan nem hisz	57,8	59,9	59	70,8	72,3	82,1	80,4
	Inkább nem hisz	22,6	22,9	21,5	19,6	14,4	11	12,3
	Inkább hisz	10,5	9,2	10,1	3,3	4,9	2,8	2,9
	Határozottan hisz	6,4	5,7	5	5,8	8,1	3,8	0,7
	NT/NV	2,7	2,3	4,4	0,4	0,4	0,3	3,6

Forrás: Saját szerkesztés Századvég adatbázisa alapján